

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO
PLAČILNI SISTEMI MED DRŽAVAMI EMU

Ljubljana, september 2003

MATEJA VIČIČ

IZJAVA

Študent/ka MATEJA VIČIČ izjavljam, da sem avtor/ica
tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom dr. IVANA RIBNIKARJA
in dovolim objavo tega diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1. PLAČILNI SISTEMI IN NJIHOV POMEN	2
1.1. OPREDELITEV PLAČILNEGA SISTEMA.....	2
1.2. PLAČILNI SISTEMI IN DENARNA POLITIKA	3
1.2.1. SISTEMI PLAČIL VELIKIH VREDNOSTI	4
1.2.1.1. SISTEM BRUTO PORAVNAVE V REALNEM ČASU.....	5
1.2.2. SISTEMI PLAČIL MAJHNIH VREDNOSTI	6
1.3. TVEGANJA PLAČILNIH SISTEMOV	8
1.4. PREGLED NAD DELOVANJEM PLAČILNIH SISTEMOV	9
2. RAZVOJ PLAČILNIH SISTEMOV V EMU	10
2.1. PRAVNE IN INSTITUCIONALNE PODLAGE ZA RAZVOJ PLAČILNIH SISTEMOV	12
2.1.1. VLOGA EVROSISTEMA	12
2.1.2. EVROPSKA CENTRALNA BANKA	13
2.1.3. DIREKTIVE	14
3. PLAČILNI SISTEMI V EMU	16
3.1. SISTEM TARGET	16
3.1.1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SISTEMA	16
3.1.2. DELOVANJE SISTEMA TARGET	17
3.1.3. SODELOVANJE V SISTEMU TARGET.....	18
3.1.4. POTEK POSTOPKA PRENOSA ČEZMEJNEGA PLAČILA	19
3.1.5. URAVNAVANJE PLAČILNE SPOSOBNOSTI.....	20
3.1.6. CENOVNA POLITIKA SISTEMA IN DELOVNI ČAS	21
3.1.7. KLJUČNI STATISTIČNI PODATKI V ZVEZI S SISTEMOM.....	21
3.1.8. PRIHODNOST SISTEMA TARGET.....	22
3.2. SISTEM EBA	23
3.2.1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SISTEMA	23
3.2.2. NAČELA DELOVANJA	23
3.2.3. STEP 1	25
3.3. EAF SISTEM	25
3.3.1. NAČELA DELOVANJA	26
3.4. SISTEM SWIFT	27
3.4.1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SISTEMA	27
3.4.2. DEJAVNOST SISTEMA SWIFT	28
3.4.3. ORGANIZIRANOST SISTEMA	29
3.4.4. KOMUNIKACIJA PREKO SWIFT SISTEMA	29
3.4.5. ELEMENTI RACIONALIZACIJE.....	33
3.4.6. PRIHODNOST SISTEMA SWIFT	34
SKLEP	36
LITERATURA	37
VIRI	38

UVOD

Sodobno tržno gospodarstvo je odvisno od učinkovitega in zmogljivega plačilnega sistema. Plačilni sistemi skupaj s sistemi poravnave vrednostnih papirjev so ena ključnih infrastruktur, potrebnih za ustrezno delovanje tržnih ekonomij, enako pomembna kot sta na primer pravni in transportni sistem. Zanesljivo in tekoče delovanje plačilnih sistemov je nepogrešljivo za stabilnost valute, finančnega sistema in ekonomije nasploh.

Spremembe v plačilnih sistemih, ki jih uvajajo razvite države, izhajajo iz obstoječih razlik v plačilnih sistemih, ki so nastale kot posledica različnega zgodovinskega, političnega in gospodarskega razvoja. Cilj vseh sprememb pa ni le odprava bančnih tveganj, temveč tudi večje zadovoljstvo strank, torej vseh tistih, ki so jim plačilne storitve namenjene.

V Evropski uniji so reforme plačilnih sistemov dodatno spodbudile odločitve o ustanovitvi denarne unije z uvedbo skupne valute evro. Enoten okvir plačilnih sistemov bo torej utrdila skupna valuta držav članic ekonomske in monetarne unije (EMU) oziroma skupna denarna politika, ki jo vodi Evropska centralna banka. Poenotenje sistemov za prenos plačil velikih vrednosti med državami članicami je bilo ob načrtovanju pogojev za uresničitev EMU celo spoznano kot pogoj za vpeljavo skupne denarne politike na tretji stopnji EMU. Namen diplomske naloge je prikazati plačilne sisteme v Evropski uniji, ki služijo kot kanali za poravnavanje plačil in ki delujejo z različnim tveganjem in stroški.

V prvem delu so prikazane splošne značilnosti plačilnih sistemov. V začetku je opredeljen plačilni sistem in njegova povezanost z denarno politiko. V nadaljevanju so predstavljene značilnosti plačilnih sistemov za obračun in poravnavo velikih vrednosti in sistemov za poravnavo plačil majhnih vrednosti ter tveganja, ki so jim ti sistemi izpostavljeni.

V drugem delu je obravnavan razvoj plačilnih sistemov v EMU in najpomembnejše pristojnosti institucij Evropske unije (EU) pri oblikovanju in uresničevanju bančnih smernic in drugih predpisov za zagotovitev najnujnejših skupnih značilnosti v delovanju plačilnih sistemov.

V tretjem delu so podrobno predstavljeni plačilni sistemi v EMU. V tem poglavju je predstavljeno delovanje skupnega poravnalnega medbančnega sistema TARGET ter nekatere značilnosti plačilnih sistemov EBA in EAF. Opisane so tudi značilnosti sistema SWIFT, ki omogoča varno in zanesljivo prenašanje sporočil med državami.

Zadnji del diplomske naloge vsebuje povzetek diplomske naloge in sklepne misli.

1. PLAČILNI SISTEMI IN NJIHOV POMEN

1.1. OPREDELITEV PLAČILNEGA SISTEMA

S plačilnim sistemom razumemo skupek plačilnih in drugih instrumentov, bančnih postopkov in značilnih mehanizmov za medbančni prenos denarnih sredstev, ki skupaj omogočajo kroženje denarja ali opravljanje plačilnih storitev.

Kaj je plačilni sistem (Koma, 2001, str. 6):

- Definira postopke, pravila, standarde in instrumente, ki se uporabljajo pri izmenjavi finančnih vrednosti med dvema strankama ob poravnavi njunih obligacijskih razmerij.
- Vsak plačilni sistem je edinstven (velikost, pravni red, poslovni običaji, infrastruktura, komunikacije, raven razvoja instrumentov in institucij).
- Učinkovitost: spodbujanje ekonomskih aktivnosti, izboljšanje nadzora monetarnih agregatov, zmanjšanje stroškov transakcij, obvladovanje rizikov, razvoj finančnega sektorja, varnost, nove storitve, institucije, trgi.

Plačilni sistemi so vitalni del gospodarske in finančne infrastrukture, saj njihovo učinkovito delovanje ključno prispeva k splošni ekonomski uspešnosti s tem, da omogočajo varno in pravočasno poravnavo transakcij. Uporabljeni so tudi za poravnavo denarnih strani transakcij z instrumenti denarnega in kapitalskega trga ter za poravnavo transakcij na deviznem trgu. Plačilni sistemi so torej »okno centralne banke«, kajti prav prek njih ta izvaja monetarno politiko.

Temeljna načela za sistemsko pomembne plačilne sisteme (Anko, 2002, str. 44):

- Plačilni sistem mora biti trdno pravno urejen v vseh segmentih pravnega reda.
- Pravila in postopki plačilnega sistema morajo omogočati udeležencem jasno razumevanje, kakšnim finančnim tveganjem so izpostavljeni kot udeleženci.
- Plačilni sistem mora imeti jasno opredeljene postopke za obvladovanje kreditnih in likvidnostnih tveganj, ki jasno določajo odgovornosti upravitelja plačilnega sistema in udeležencev ter zagotavljajo spodbudo za primerno upravljanje tveganj in omejevanje le-teh.
- Plačilni sistem mora omogočiti dokončno poravnavo plačil na dan valute, po možnosti že čez dan, najpozneje pa ob koncu dne.
- V multilateralnem neto plačilnem sistemu mora biti zagotovljen pravočasen zaključek poravnave tudi v primeru, če udeleženec z najvišjo neto obveznostjo te ni sposoben poravnati.
- Sredstva, s katerimi se dokončno poravnava plačila, morajo biti predvsem v obliki terjatev do centralne banke (centralnobančni denar); če se uporabljajo druga sredstva, morajo ta vsebovati malo ali nič kreditnega in likvidnostnega tveganja.
- Plačilni sistem mora zagotavljati visoko stopnjo varnosti in operativne zanesljivosti ter predvidevati rezervne rešitve za pravočasen zaključek dnevnih obdelav.

- Plačilni sistem mora omogočiti načine plačevanja, ki so praktični za uporabnika in učinkoviti za gospodarstvo.
- Plačilni sistem mora imeti objektivne in javno objavljene kriterije za udeležbo, tako da je mogoč enakopraven in prost dostop.
- Upravljanje plačilnega sistema mora biti učinkovito, odgovorno in pregledno.

To so predpisana temeljna načela, ki predstavljajo smernice za opredelitev odgovornosti ter zagotavljanje stabilnosti in varnosti plačilnih sistemov.

1.2. PLAČILNI SISTEMI IN DENARNA POLITIKA

Povezava med plačilni sistemi in denarno politiko je neposredna, saj predstavljajo plačilni sistemi pomemben del institucionalnega in tehnološkega okolja pri zagotavljanju ustrezne količine primarnega denarja. Centralna banka uravnava količino primarnega denarja z instrumenti denarne politike.

Vloga centralne banke pri plačilnih sistemih:

- ustanavljanje pravnega ogrodja z namenom zagotavljanja pravih institucij, organizacijske strukture in monetarne politike,
- olajševanje plačilne dokončnosti,
- reguliranje zasebnih agentov v plačilnem sistemu,
- upravljanje različnih plačilnih storitev kot lastnik oziroma izvrševalec le-teh,
- zagotavljanje kreditov za udeležence plačilnega sistema, posebno pri plačilih velikih vrednosti.

Vloga centralne banke pri opravljanju plačilnih storitev se razlikuje od države do države. Centralna banka ponavadi predpisuje pravila delovanja sistema in nadzira njegovo izvajanje. Plačilni sistem nadzira preko računov bank. Banke načeloma ne morejo opraviti več plačil, kot jim to dovoljuje stanje na njihovih računih. Če ob koncu poslovnega dne računi izkazujejo negativno stanje, si morajo banke manjkajoča sredstva izposoditi na denarnem trgu oziroma pri centralni banki.

Poleg vodenja denarne politike in nadziranja bančnega poslovanja in finančnih trgov je centralna banka v večini držav zadolžena za nemoteno delovanje sistema. Pri tem je najpomembnejša politika zagotavljanja varnosti in trdnosti plačilnega sistema. Učinkovita uporaba denarja je v veliki meri odvisna od učinkovitosti plačilnega sistema, zlasti glede dolžine in sprejemljivosti časovnih zamikov med začetkom in koncem plačilnega postopka. Motnje v postopkih plačilnega prometa lahko oslabijo zaupanje v posamezne finančne ustanove in s tem postopoma tudi v celotni finančni sistem.

Spremembe v plačilnih sistemih, kot so spremembe v hitrosti in zanesljivosti plačilnih sistemov ter spremembe v finančnem tveganju sistemov, pomembno vplivajo na spremembe

v ponudbi denarja in povpraševanju po denarju, na učinkovitost instrumentov denarne politike in na uporabnost določenih bližnjih ciljev.

1.2.1. SISTEMI PLAČIL VELIKIH VREDNOSTI

Pri uspešnem izvajanju denarne politike igrajo v razvitih tržnih ekonomijah pomembno vlogo sistemi plačil velikih vrednosti. Poleg teh poznamo še sisteme plačil majhnih vrednosti. Oba sistema se pomembno razlikujeta glede na znesek plačila in glede na funkcije obeh sistemov. Sistem plačil velikih vrednosti zahteva takojšnjo (v realnem času) in dokončno bruto poravnavo plačil. Plačila majhnih vrednosti, kamor štejejo predvsem nenujna plačila komitentov bank in drugih kreditnih institucij, po številu predstavljajo velik (90%), po vrednosti pa majhen delež (10%) celotnega plačilnega prometa.

Med državami se plačilni sistemi razlikujejo v pomembnih podrobnostih. Glede na značilnosti, po katerih se razlikujejo, se lahko oblikuje veliko število različic posameznega sistema. Sistemi se razlikujejo glede na:

- način poravnave (neto ali bruto),
- upravljalca sistema (centralna banka ali klirinška hiša),
- zagotavljanje potrebne likvidnosti za poravnalne namene s posojili (centralne banke) znotraj dne in/ali mehanizmi čakalnih vrst.

Poznamo dve osnovni obliki organiziranosti sistemov plačil velikih vrednosti, in sicer bruto in neto. Pri bruto poravnalnih sistemih se vsako plačilo poravnava posamično in v znesku, na katerega se glasi plačilni nalog. Pri bruto poravnavi v realnem času (BPRČ ali angleško RTGS – Real Time Gross Settlement) se procesiranje in poravnava posameznih plačil odvijata v realnem času in neprekinjeno. V neto poravnalnih sistemih se prejeti in posredovani plačilni nalogi akumulirajo tekom poravnalnega obdobja, poravnava plačil pa se izvrši ob poravnalnem preseku (najmanj enkrat, običajno ob koncu poravnalnega dne). Pri poravnavi se prilivi in odlivi udeleženke netirajo, kar pomeni, da se ob poravnalnem preseku poravnava le ena neto obveznost vsakega neto dolžnika. Ločimo dve vrsti neto poravnalnih sistemov, in sicer bilateralne in multilateralne.

Za potrebe denarne politike sta v praksi v uporabi predvsem dva različna sistema poravnave, in sicer sistem bruto poravnave v realnem času (BPRČ) in sistem multilateralne neto poravnave. Do nedavnega je večina obstoječih sistemov plačil velikih vrednosti temeljila na sistemih neto poravnave. Z veliko rastjo finančnih trgov v zadnjih desetletjih in s tem povezanim večjim obsegom medbančnih plačilnih tokov je vedno bolj priljubljena uporaba sistemov bruto poravnave v realnem času. Primera sistemov plačil velikih vrednosti, ki temeljijo na sistemu BPRČ, sta ameriški Fedwire in švicarski Swis Interbank Clearing System (SIC). Med ostalimi državami so se tudi centralne banke držav Evropske unije odločile za sistem bruto poravnave v realnem času za velika plačila in ti domači sistemi so povezani v vseevropski sistem – TARGET. Na principu multilateralne neto poravnave

temelji ameriški CHIPS (Clearing House Interbank Payment System) in do leta 1996 tudi britanski CHAPS (Clearing House Automated Payment System), ki je bil istega leta spremenjen v sistem BPRČ (Bole, 2002, str. 26).

Sisteme plačil velikih vrednosti lahko upravljajo bodisi centralne banke ali klirinške hiše. Sistemi, ki so v lasti in upravljanju centralne banke, so predvsem sistemi bruto poravnave. Centralne banke dajejo velik pomen stabilnosti plačilnih sistemov in večina centralnih bank obravnava sisteme bruto poravnave v primerjavi z neto poravnalnimi sistemi kot manj tvegane in bolj stabilne. Za sisteme, ki so v privatni lasti in jih upravljajo klirinške hiše, je značilno, da poravnalni sistemi običajno temeljijo na neto poravnavi, kar zahteva manjši obseg sredstev za poravnalne namene.

V neto poravnalnih sistemih se dnevna posojila zagotavljajo znotraj bančnega sistema, z imetjem avtomatskih bilateralnih/multilateralnih debetnih in kreditnih postavk znotraj dneva med posameznimi udeleženkami plačilnih sistemov. Gre za obliko implicitne odobritve posojil znotraj dne, pri kateri se ustvarja t.i. »notranji denar«. Druga možnost povečevanja učinkovitosti v sistemih BPRČ je vgradnja mehanizmov čakalnih vrst v plačilne sisteme. Mehanizem čakalnih vrst razvrsti nekrite plačilne naloge v čakalno vrsto, dokler na računih ni zadostnih sredstev za poravnavo. Med ukrepi za zmanjšanje čakalnih vrst, ki nastanejo, kadar na računu ni pokritja, se v praksi največkrat uporabljajo prioritizacija transakcij, spreminjanje vrstnega reda in optimizacija (delni pobot čakajočih prilivov s čakajočimi odlivi) v primerih zablokirane mreže.

1.2.1.1. SISTEM BRUTO PORAVNAVE V REALNEM ČASU

Sistem bruto poravnave v realnem času je namenjen poravnavi individualnih plačil velikih vrednosti med kreditnimi institucijami v realnem času. Vsaka kreditna institucija, ki je vključena v sistem, ima pri svoji centralni banki odprt račun, preko katerega se poravnava vsi plačilni nalogi med kreditnimi institucijami. Kreditna institucija, lastnica računa, je polno odgovorna za zagotavljanje svoje likvidnosti in ustrezno tehnično opremo, ki zagotavlja nepretrgano priključitev v sistem. Zahtevo za plačilo, ki je nepreklicno in brezpogojno, je mogoče sprožiti kadarkoli v okviru dogovorjenega delovnega dne. Plačilo pa se poravna takrat, ko je na računu plačnice dovolj sredstev in ko je plačilo prvo na vrsti. V sistemu BPRČ se obe fazi plačila (obremenitve in odobritve) opravita v realnem času. Ko kreditna institucija, prejemnica plačila, dobi obvestilo o odobritvi, so sredstva že na njenem računu in plačilo je dokončno.

Sistemi BPRČ poznajo štiri oblike sporočilnega toka, pri katerih je zlasti pomembna različna vloga centralne banke v poravnavi. Zaznamujemo jih takole: »V«, »Y«, »L« in »T«.

Sporočilni tok »V«

Centralna banka je središče sporočilnega toka in sprejema ter pošilja popolna sporočila o plačilih. Banka pošiljateljica pošlje plačilni nalog centralni banki. Centralna banka ob razpoložljivih sredstvih na računu banke pošiljateljice njen račun obremeni in odobri račun banke prejemnice ter sočasno ali v zaporedju, ki ustreza zaporedju prejemov plačil, pošlje plačilni nalog banki prejemnici.

Sporočilni tok »Y«

Pri sporočilnem toku »Y« centralni procesor obračunske institucije od banke pošiljateljice izprazni prejeto sporočilo z vsemi podatki. Nato pošlje zahtevek z delnimi podatki, potrebnimi za poravnavo, centralni banki. Plačilni nalog ostane v centralnem procesorju do trenutka, ko centralna banka poravnavo potrdi; to je trenutek, ko je sporočilo o plačilu poslano banki prejemnici plačila.

Sporočilni tok »L«

Plačilni nalog ostane v lokalnem procesorju banke pošiljateljice, dokler ne prejme potrditve poravnave od centralne banke. Po prejemu potrditve se plačilna transakcija pošlje banki prejemnici. Tako centralna banka sproži plačilno transakcijo od banke pošiljateljice k banki prejemnici. Centralna banka v tem primeru od banke pošiljateljice ne prejme popolnega sporočila o plačilni transakciji, temveč le podatke, potrebne za odobritev poravnave.

Sporočilni tok »T«

Banka pošiljateljica pošlje sočasno sporočilo o plačilni transakciji banki prejemnici in centralni banki v odobritev. V teh primerih banka prejemnica običajno prejme plačilo, preden centralna banka poravnavo potrdi.

Na priporočilo odbora guvernerjev Centralnih bank Evropske unije je sistem BPRČ uveden za velika medbančna plačila v vseh večjih evropskih državah. V večini držav je vpeljan kot vzporedni oz. dopolnilni sistem k obstoječemu neto poravnalnemu sistemu, le v Švici deluje kot edini sistem (SIC). Lastništvo sistemov BPRČ je razen v Veliki Britaniji v rokah centralnih bank, pod upravljanjem centralnih bank so tudi mrežni operatorji v Nemčiji, na Japonskem, Nizozemskem, Švedskem, medtem ko so v Italiji, Švici in Veliki Britaniji v lastništvu in upravljanju bančnih združenj.

Prednost sistema BPRČ za nadaljnji razvoj informatizacije plačilnih sistemov je nesporna predvsem zaradi njegove učinkovitosti (hitrost, sprotna dokončnost) in eliminiranja poravnalnega tveganja (za transakcijo je pogoj pokritje na računu).

1.2.2. SISTEMI PLAČIL MAJHNIH VREDNOSTI

Učinkovito delovanje tržnega gospodarstva je odvisno tudi od razpoložljivosti in dobrega delovanja sistemov za prenos plačil majhnih vrednosti, ki povezujejo vse gospodarske

dejavnike, vključno s posamezniki in podjetji. Sisteme za prenos plačil majhnih vrednosti lahko opredelimo kot tiste sisteme, ki obdelujejo veliko število plačil sorazmerno manjših vrednosti, začetih z različnimi plačilnimi instrumenti.

Drugače kot sistemi za prenos in poravnavo velikih vrednosti, ki opravljajo storitve le za sorazmerno majhno število udeležencev na trgu, sistemi za prenose manjših vrednosti služijo tako rekoč vsakemu udeležencu v gospodarstvu in javnem sektorju. V sistem plačil majhnih vrednosti so poleg neposrednih udeleženk sistema posredno vključene tudi vse ostale finančne institucije, podjetja in posamezniki, ki se preko interneta ali na druge komunikacijske načine preko izbrane banke vključujejo v sistem za izmenjavo plačilnih nalogov.

Značilnost sistemov za prenos manjših vrednosti je veliko število prenosov. Sistem plačil majhnih vrednosti mora biti izjemno prilagodljiv, saj mora biti sposoben izvajati plačila za zelo veliko različnih poslov. Prav tako morajo imeti veliko zmogljivosti za obdelave, da zmorejo slediti veliki količini poslov, ki vsakodnevno potekajo v tržnem gospodarstvu. Sistemi prenosa plačil majhnih vrednosti lahko podpirajo celo vrsto transakcij, ki pa jih razvrstimo na plačila, ki se ponavljajo, in neponavljajoča se plačila. Ponavljajoča se plačila so tista, ki se periodično ponavljajo v stalnih zneskih in/ali v naprej določenih rokih. Neponavljajoča se plačila se pojavijo neredno in običajno v različnih zneskih. Obe vrsti plačil se pojavljata v obe smeri; njihovi pobudniki so tako posamezniki kot podjetja.

Vsak sistem plačil majhnih vrednosti opredeljujejo naslednje aktivnosti:

- prenos,
- kliring,
- poravnava.

Prenos se nanaša na zbiranje plačil majhnih vrednosti v klirinškem centru. Pri tem gre lahko za fizični prenos papirnih dokumentov ali pa za elektronski prenos dokumentov, zapisanih v računalniški obliki.

Kliring pomeni razvrščanje sprejetih plačil po računih bank oziroma udeleženk, izračun neto pozicij (seštevek vseh obremenitev in odobritev) za posamezno udeleženko in pošiljanje podatkov o plačilnih nalogih udeleženkam prejemnicam.

Pri poravnavi gre za to, da udeleženka preko poravnalnega sistema poravna svoje obveznosti iz naslova kliringa vsem drugim udeleženkam (bilateralni kliring) ali poravnalnemu agentu (multilateralni kliring). Pri multilateralnem kliringu poravnalni agent najprej dobi obvestilo o pozitivnih in negativnih neto pozicijah posameznih udeleženk in potem, ko vse udeleženke dolžnice poravnajo svoje obveznosti, nakaže ustrezna sredstva udeleženkam upnicam.

1.3. TVEGANJA PLAČILNIH SISTEMOV

Udeleženci v plačilnih sistemih so izpostavljeni naslednjima tveganjema:

- poravalno tveganje,
- sistemsko tveganje.

Poravalno tveganje lahko učinkuje na končno poravnavo posameznih transakcij, bolj običajno pa na poravnavo medbančnih prenosov denarnih sredstev kot celoto, ko ta v sistemu ni izpeljana tako, kot je bilo pričakovati. Glavni vzrok poravnalnega tveganja je časovni zamik med prenosom sporočila o plačilu v sistem poravnave in njegovo končno poravnavo. Zamiki v poravnavi lahko povzročijo, da banka pošiljateljica zaradi napake, ki se zgodi v vmesnem času, nazadnje ni sposobna poravnati svojih obveznosti, ko je to potrebno. Posledica zamika v poravnavi je lahko tudi nastanek kreditnega tveganja, če poravnava plačil in dostava sporočila o njej nista opravljena pravočasno. Poravalno tveganje vključuje tako kreditno kot likvidnostno tveganje.

Kreditno tveganje je pogosto povezano z napako nasprotne strani v poravnavi, ko ta ne more izpolniti obveznosti v celoti takrat, ko nastane, ali kadarkoli kasneje. Kreditno tveganje lahko povzroči dvojje:

- tveganje izgube dobička zaradi neizpolnitve pogodbenih določil v razmerju do nasprotne stranke ali nadomestitvenih stroškov,
- tveganje izgube celotne vrednosti transakcije.

Likvidnostno tveganje nastane, ko nasprotna stran ne poravnava obveznosti v celoti takrat, ko bi morala ali v dogovorjenem času, temveč kasneje. To lahko neugodno vpliva na pričakovano plačilno sposobnost upravičenca do plačila.

Najnevarnejše tveganje plačilnih in poravnalnih sistemov je sistemsko tveganje, opredeljeno kot tveganje, ki nastane, ko nezmožnost enega izmed udeležencev, da bi poravnal zahtevano plačila, povzroči, da prav zato tega ne more storiti niti drugi. Take napake lahko sprožijo širše finančne težave, ki v izjemnih primerih lahko ogrozijo stabilnost finančnega sistema in celega gospodarstva.

Pri neto poravnava so udeleženci izpostavljeni medbančnemu kreditnemu tveganju, saj lahko pride do položaja, v katerem udeleženka nima dovolj sredstev za poravnavo svojih obveznosti. Posledično so udeleženci izpostavljeni tudi večjemu sistemskemu tveganju.

V sistemih BPRČ finančna tveganja niso izločena, pač pa so bistveno spremenjena. Glavni razlog za priljubljenost sistemov BPRČ med sistemi plačil velikih vrednosti je v dejstvu, da sistemi bruto poravnave zaradi individualne poravnave transakcij preprečujejo akumuliranje zneskov neporavnanih plačil tekom dneva. Ker pa sistem BPRČ prinaša višje stroške opravljanja transakcij, ga večina držav kombinira z uporabo sistema neto poravnave.

1.4. PREGLED NAD DELOVANJEM PLAČILNIH SISTEMOV

Plačilni sistemi lahko udeležence izpostavijo finančnim tveganjem, zato so lahko kanal za prenos motenj od enega dela gospodarstva ali finančnega sistema k drugemu. Zato je pomemben pogoj za finančno stabilnost, da so plačilni in poravnalni sistemi oblikovani in delujejo tako, da lahko udeleženci obvladujejo poravnalno tveganje. Uresničevanje splošnih interesov, ki so povezani z delovanjem plačilnih sistemov (kot so splošna stabilnost finančnega sistema, učinkovitost monetarne politike, zaupanje v plačilne instrumente in valuto), namreč ni poglavitna naloga in interes tržnih udeležencev. Udeleženci v plačilnih sistemih ne upoštevajo stroškov, ki jih lahko njihove težave povzročijo drugim, zato mora centralna banka opravljati vlogo, s katero zagotavlja sledenje tem ciljem. Zaradi tega se je oblikovala nova vloga centralnih bank, ki jo imenujemo pregled nad delovanjem plačilnih sistemov (angl. payment system oversight).

Slovar modre knjige o plačilnih sistemih (Blue Book) opredeljuje pregled nad delovanjem plačilnih sistemov kot nalogo centralne banke, v prvi vrsti namenjeno spodbujanju tekočega delovanja plačilnih sistemov. Cilji pregleda so zavarovati finančni sistem pred možnim »učinkom domin«, ki lahko nastane v primeru, ko en ali več udeležencev v plačilnih sistemih naleti na kreditne ali likvidnostne težave, ter spodbujati učinkovitost in skladnost (delovanja) plačilnih sistemov.

Aktivnosti centralne banke so pri pregledu nad delovanjem plačilnih sistemov sestavljene iz naslednjih elementov:

- Opredelitev načel in standardov, spremljanje njihove implementacije ter pregled nad dejanskimi pogoji delovanja in uporabe načel ter standardov, ki so namenjeni spodbujanju varnosti, skladnosti in učinkovitosti v plačilnih in poravnalnih sistemih.
- Spremljanje razvoja plačilnih in poravnalnih sistemov z namenom oceniti naravo in stopnjo tveganj, ki jih ti vsebujejo, ter zagotavljanje preglednosti ureditev, ki zadevajo plačilne instrumente in storitve.

Centralna banka ima pri opravljanju pregleda nad delovanjem plačilnih sistemov trojni cilj. Prvič skuša doseči, da organizacija in operativna pravila plačilnih sistemov ne povzročajo ali omogočajo širitve systemskega tveganja. V ta okvir sodijo prizadevanja omejiti posledice tehničnih okvar na systemsko tveganje in preprečitev širitve težav posameznega udeleženca na preostale.

Drugi cilj je usmerjen k zagotavljanju učinkovitosti v plačilnih sistemih. Pri tem se je treba zavedati, da so operativni stroški plačilnih sistemov preneseni naprej na stroške finančnih transakcij in plačil. Tako morajo biti ti stroški čim nižji ob hkratnem zagotavljanju kakovosti storitev in obvezne varnosti postopkov.

Tretji cilj pregleda nad delovanjem plačilnih sistemov je zagotavljati varnost plačilnih instrumentov (npr. kartičnih plačil, kreditnih prenosov, direktnih bremenitev, elektronskega denarja...), ki je nujna za ohranjanje zaupanja uporabnikov. Z dematerializacijo številnih plačilnih instrumentov je njihova varnost bolj odvisna od informacijskega okolja, obenem pa dematerializacija omogoča znižanje stroškov obdelav, zmanjšuje tveganje napak in skrajšuje čas obdelave plačil.

Vse prej navedene cilje lahko združimo v temeljni cilj centralne banke pri pregledu nad delovanjem plačilnih sistemov, ki je zagotavljati zadostno težo zmanjševanju tveganj in njihovemu obvladovanju pri oblikovanju in delovanju plačilnih sistemov.

2. RAZVOJ PLAČILNIH SISTEMOV V EMU

Plačilni sistem predstavlja pomembno točko pri uspešnem delovanju denarne unije. Ko so bile odstranjene ovire za delovanje enotnega (ang. internal) evropskega trga z blagom, storitvami in kapitalom, je bilo potrebno uskladiti in poenotiti še plačilne storitve. Zaradi razlik v zgodovinskem razvoju plačilnih instrumentov, razlik v poslovnem bančništvu in različnih vlog posameznih centralnih bank se plačilni sistemi med državami močno razlikujejo.

Vzpostavitev enotnega okvira plačilnih sistemov v Evropski uniji je spodbudila odločitev o oblikovanju Evropske monetarne unije (v nadaljevanju EMU). Evropska komisija je za vzpostavitev enotnega okvira podala dva temeljna vzroka:

- ugotovitev, da neenotni plačilni sistemi ovirajo blagovni trg,
- zahteva po večji varnosti pri opravljanju čezmejnih plačilnih storitev.

Z uvedbo skupne valute je finančna infrastruktura v EU doživela hitre spremembe. Število korespondenčnih odnosov se zmanjšuje, kar pomeni, da se manjša tudi število posredniških bank in komunikacijskih poti. Vse to pa daje velik pomen novemu plačilnemu sistemu TARGET, ki ga v Evropi uvrščajo med najpomembnejšega in najučinkovitejšega.

Oblikovanje sistema TARGET je privedlo do oblikovanja BPRČ sistema za celotno področje EU, ki se uporablja za poravnave operacij centralnih bank, domače in čezmejne medbančne transfere in za ostala plačila velikih vrednosti. Sistem TARGET ima dva ključna cilja:

- služiti potrebam enotne monetarne politike,
- doseči visoko varnost infrastrukture plačilnega sistema na področju evra.

Poleg sistema TARGET pa obstaja še nekaj možnosti poravnave plačil v evrih. Pri tem so v sistemu plačil velikih vrednosti prisotni trije pomembni elementi:

- šest plačilnih sistemov, ki nadaljujejo procesiranje plačil velikih vrednosti v evro,
- ustanovitev CLS banke,

- področje korespondenčnega bančništva.

Vzporedno s sistemom TARGET deluje še šest paralelnih sistemov plačil velikih vrednosti:

- EVRO 1, nekdanji ECU klirinški sistem,
- EAF Frankfurt, Euro Access Frankfurt,
- PNS, Paris Net Settlement,
- POPS sistem, ki deluje na Finskem,
- SPI sistem v Španiji,
- Luksemburg (LIPS).

Vsi sistemi so popolnoma prilagojeni zahtevam Lamfalussyevih standardov, Evropska centralna banka pa je ocenila njihovo ustreznost, preden jim je omogočila poravnavo v knjigah Evrosistema. Infrastruktura plačilnega sistema za področje evra šteje za zelo zanesljivo, saj sta dve tretjini plačil obdelani po načelu bruto poravnave v realnem času.

Drugi element sistema plačil velikih vrednosti je ustanovitev banke CLS (Continuous Linked Settlement). Banka CLS je bila ustanovljena leta 1997, njeni ustanovitelji pa so nekatere največje svetovne finančne institucije. CLS je »payment versus payment« plačilni sistem za poravnavo transakcij deviznega trgovanja, v katerem se poravnava opravi v tistem trenutku, ko sta jo obe strani sposobni sočasno izvršiti. Delničarji CLS Services imajo na voljo dve obliki članstva v CLS Bank – kot poravnalna članica (Settlement Member) ali uporabniška članica (User Member). CLS Bank je multi-currency banka, pri kateri ima vsaka poravnalna članica en večvalutni račun. Uporabniške članice svojega računa nimajo, temveč poslujejo prek izbrane poravnalne članice. Le-te avtorizirajo plačilne instrukcije, ki jih uporabniške članice neposredno pošiljajo in tudi poskrbijo za njihovo poravnavo. Na podlagi posebnih dogovorov lahko članice delujejo (pošiljajo instrukcije) tudi za tretje stranke (third parties), ki pa ne vstopajo v kakršenkoli odnos s CLS banko.

Posli prek CLS bodo potekali v sedmih valutah, zato ima CLS Bank poravnalne račune pri ustreznih centralnih bankah (angleški, avstralski, kanadski, švicarski, japonski, ameriški, ECB). Delovanje CLS temelji na uporabi SWIFT-ovega omrežja. CLS Services deluje kot agent posamezne članice, ki pri procesiranju instrukcij za poravnavo posla preverja pravilnost naloga in morebitne zakonske prepovedi glede njegove izvršitve, vse ustrezne in formalno pravilne instrukcije pa nato prenese v obdelavo v CLS banko. V omenjenem sistemu bo čas postal izredno pomembna sestavina, njegovo delovanje pa je tesno povezano z delovnim časom izbranih plačilnih sistemov za procesiranje plačil v omenjenih sedmih valutah.

Tretji element, ki obravnava razvoj korespondenčnega bančništva, je pomemben za centralne banke in Evrosistem v smislu ocene varnostnih karakteristik tega razvoja. To pa zato, ker je največja pomanjkljivost korespondenčnega bančništva poravnalno tveganje, ki

nastane takrat, kadar upnikova banka ali sam upnik izpelje novo transakcijo na podlagi potrjenega plačilnega sporočila, ne pride pa do končne poravnave prejšnje transakcije.

Integracija evropskega denarnega trga torej poteka predvsem na področju velikih plačil, medtem ko področje majhnih negotovinskih plačil še vedno zaostaja, vsaj kar zadeva stroške in dejansko učinkovitost.

2.1. PRAVNE IN INSTITUCIONALNE PODLAGE ZA RAZVOJ PLAČILNIH SISTEMOV

Največje zagotovilo, da bo med državami EU prišlo do poenotenja plačilnih sistemov, je Pogodba o Evropski Uniji (The treaty on European Union), ki je pričela veljati 1. januarja 1994.

2.1.1. VLOGA EVROSISTEMA

Evrosistem vključuje Evropsko centralno banko (ECB) in nacionalne centralne banke tistih dvanajstih držav članic EU, ki so zamenjale svoje valute za evro. Širši pojem je Evropski sistem centralnih bank (ESCB), ki vključuje še nacionalne centralne banke tistih treh držav, ki niso sprejele evra. ESCB upravljajo organi odločanja ECB, in sicer:

- Svet ECB (Governing Council), ki ga sestavljajo člani Izvršilnega odbora ECB in guvernerji centralnih bank držav članic EU, ki so uvedle evro.
- Izvršilni odbor ECB (Executive Board), ki ga sestavljajo predsednik ECB, podpredsednik ECB in štirje drugi člani.
- Razširjeni svet ECB (General Council), ki ga sestavljajo predsednik ECB, podpredsednik ECB in guvernerji centralnih bank vseh držav članic EU. Ta organ bo deloval, dokler vse države ne uvedejo evra.

Poglavitna naloga Evrosistema in ena izmed sodobnejših vlog centralne banke je zagotovitev učinkovitih plačilnih sistemov, saj ti prispevajo k stabilnosti finančnega sistema. Temelji so postavljeni v pogodbi o ustanovitvi Evropske unije (Treaty instituting European Union) in v statutu ESCB:

- 105. člen pogodbe o ustanovitvi Evropske unije tako med drugim navaja: »Temeljna naloga, ki jo je treba izvajati prek Evropskega sistema centralnih bank, mora biti spodbujanje tekočega delovanja plačilnih sistemov.«
- 22. člen statuta ESCB določa: » Evropska centralna banka in nacionalne centralne banke lahko zagotavljajo infrastrukturo in Evropska centralna banka lahko izda regulativo z namenom zagotoviti učinkovitost in skladnost klirinških in plačilnih sistemov znotraj Unije in z drugimi državami.«

2.1.2. EVROPSKA CENTRALNA BANKA

Evropska centralna banka je bila formalno ustanovljena 1.6.1998 s sedežem v Frankfurtu. Nastala je iz svojega predhodnika EMI (European Monetary Institute), ki je bil ustanovljen leta 1994 z namenom, da pripravi vse potrebno za ustanovitev ECB in da oblikuje osnovne smernice za vodenje skupne monetarne politike.

Na samem začetku pogajanj o postavitvi EMU je bilo dogovorjeno, da bo Evropska centralna banka odgovorna za področje plačilnih sistemov.

Pri tem sta pomembni dve ključni načeli ECB:

- tržno načelo,
- načelo decentralizacije.

Tržno načelo od Evrosistema zahteva, da zavzema nevtralen položaj v konkurenci med sistemi, finančnimi centri in kategorijami bank.

Načelo decentralizacije pomeni, da bodo posamezne nacionalne centralne banke na različne načine udeležene v plačilnih sistemih v smislu posameznih nacionalnih tradicij, vendar v skladu s skupno definirano politiko. To obsega tudi nadzor sistema in komuniciranje z bankami ter institucijami, ki zagotavljajo delovanje posameznih sistemov (klirinška hiša).

Evropska centralna banka je takoj po ustanovitvi prevzela aktivnosti, ki jih je dotlej opravljal EMI. Na področju plačilnih sistemov so bili to trije ključni elementi:

- plačila velikih vrednosti,
- poravnava vrednostnih papirjev,
- plačila majhnih vrednosti,

Na področju plačil velikih vrednosti je bil postavljen TARGET. Osnovni namen tega sistema je bruto poravnava v realnem času, v kateri lahko evro doseže enako prenosnost centralno bančnega denarja kot znotraj posameznih držav, varen način obdelave plačil in čim bolj zmanjšano sistemsko tveganje.

Na področju vrednostnih papirjev sta bili ključni zadevi postavitve ustrezne infrastrukture za skrbništvo in poravnavo sredstev, uporabljenih kot poroštvo kreditnih plačil v Evrosistemu. Pri tem sta bili ključni aktivnosti ustanovitev CCBM (Correspondent Central Bank Model) in definiranje standardov v uporabi poravnalnih sistemov vrednostnih papirjev pri kreditnih plačilih Evrosistema. Obstoj enega mesta za poroštvo pri transakcijah monetarne politike pa tudi meddnevni kreditni transakcijah Evrosistema je bil pogoj postavitve enotnega trga denarja za evro.

Na področju plačil majhnih vrednosti je opravljeno število transakcij omejeno. Za boljše delovanje plačilnih sistemov na tem področju je Evropska komisija že pred dvema letoma predlagala, da bi prenose za nujna nakazila majhnih vrednosti lahko opravljal TARGET,

poleg tega pa bi lahko dosegli večjo učinkovitost, če bi na ravni EU povezali različne nacionalne klirinške hiše ali celo ustanovili ločeno »evropsko klirinško hišo«. Druga rešitev pa je, da bi prilagodili že obstoječe sisteme za prenos majhnih vrednosti.

2.1.3. DIREKTIVE

Temeljno pravno podlago za vzpostavitev enotnega bančnega in finančnega sistema dajejo državam članicam EU bančne direktive.

Druga bančna direktiva

Za plačilne sisteme je temeljni pravni vir Druga bančna direktiva z dne 15.12.1989, ki govori o uskladitvi zakonov in podzakonskih predpisov v zvezi z začenjanjem in opravljanjem poslov kreditnih institucij (dopolnjuje direktivo 77/80/EEC z dne 12.12.1977), in direktiva o koordinaciji zakonov in podzakonskih predpisov v zvezi z začenjanjem in opravljanjem poslov denarnih zavodov (89/646/EEC z dne 15.12.1989). Obe direktivi že od leta 1989 urejata prosti pretok kapitala in plačil.

Druga direktiva definira finančno ustanovo kot podjetje, ki ni denarni zavod, njegova dejavnost pa je opravljanje ene ali več dejavnosti, ki so dodatno navedene v direktivi. Druga bančna direktiva predpisuje za pridobitev zmožnosti opravljanja bančnega poslovanja v vseh državah Evropske unije eno samo dovoljenje in z njim načelo domicilnega nadzora. To pomeni, da banka, ki dobi oziroma ima dovoljenje za poslovanje v svoji državi, pridobi ali ima z njim tudi pravico do ponujanja storitev ali odpiranja podružnic na celotnem območju držav članic EU brez dodatnih dovoljenj držav gostiteljice. Za nadzor dolgoročne plačilne sposobnosti (solventnosti) in finančne trdnosti take banke v drugi državi članici ostaja odgovorna njena domača država; država gostiteljica je odgovorna in pristojna le za nadzor kratkoročne plačilne sposobnosti in izvajanja ukrepov denarne politike (Logar, 1998, str. 120).

Natančnejša pravila za uresničevanje plačilnih storitev podrobneje določajo še druge posebne direktive in navodila, ki jih EU sprejema v pristojnih organih. Med pomembne posebne direktive, ki dopolnjujejo Drugo direktivo kot temeljni predpis, štejejo še:

- Direktiva o lastnih sredstvih kreditnih institucij (Own Funds Directive);
- Direktiva o solventnostnem razmerju na kreditne institucije (Solvency Ratio Directive);
- Direktiva o spremljanju in kontroli velikih izpostavljenosti kreditnih institucij (Large Exposures Directive);
- Direktiva o nadzoru kreditnih institucij na konsolidirani osnovi (Directive on the Supervision of Credit Institution on a Consolated Basis);
- Direktiva o investicijskih storitvah na področju vrednostnih papirjev (Investment Service Directive);

- Direktiva o kapitalski ustreznosti investicijskih podjetij in kreditnih institucij (Directive on the Capital Adequacy of Investment Firms ND Credit Institutions).

Direktiva o dokončnosti poravnav pri plačilih in poravnalnih sistemih vrednostnih papirjev

Direktiva 98/26/EC z dne 19.5. 1998 postavlja pravni okvir plačilnih sistemov, nanašajoč se na zmanjševanje možnih sistemskih tveganj z zagotavljanjem dokončnosti poravnav. Določbe direktive se nanašajo na katerikoli sistem pod jurisdikcijo zakona posamezne države članice, ki delujejo v katerikoli valuti in na kateregakoli udeleženca v takem sistemu. Kot sistem se šteje formalni sporazum med najmanj tremi udeleženci s splošnimi pravili in standardiziranimi dogovori za izvršitev nalogov za prenos med udeleženci. Za udeležence se štejejo institucije, klirinške hiše in poravnalni agenti.

Izdani nalogi za prenos in izvršeni poboti (bilateralni in multilateralni) so pravno veljavni in zavezujoči do tretjih oseb tudi v primeru postopkov bankrota (stečaj, finančna reorganizacija), pod predpostavko, da so bili nalogi za prenos predloženi v sistem pred trenutkom uvedbe postopka bankrota. Pravna veljavnost do tretjih oseb je podana tudi v primeru, če so bili nalogi za prenos predloženi po trenutku uvedbe postopka bankrota in po poravnavi, če klirinška hiša ali poravnalni agent ni vedel za uvedbo takega postopka. Trenutek vnosa naloga za prenos mora biti definiran s pravili tega sistema in v skladu z zakonom, če ureja to področje. Naloga za prenos udeleženec sistema ali tretja oseba ne more več umakniti od trenutka, določenega v pravilih sistema.

Direktiva o prekomejnem transferju sredstev

Eden izmed pglavitnih ciljev direktive 97/5/EC z dne 27.1.1997 je izboljšanje učinkovitosti in zanesljivosti nakazil denarnih sredstev iz ene v drugo državo članico EU. Ta naj bi namen dosegla z zahtevami po večji preglednosti pogojev pred izvršitvijo prenosov in po njej ter zahtevami po izboljšanju izvršitve nalogov, npr. prepoved nepooblaščenih odbitkov, spoštovanje dogovorjenih rokov, postopki v zvezi z izgubljenimi, založenimi in neizvršenimi nalogi za prenos, pa tudi postopki za ponovno pošiljanje.

Direktiva se nanaša na vse kreditne plačilne naloge s tujino v valutah EU za zneske, ki ne presegajo 50.000 evrov. Direktiva se nanaša na transakcije finančnih institucij, ki jih te opravljajo za svoj račun. Banke in druge institucije morajo zagotavljati:

- Dostopnost in preglednost informacij o pogojih in stroških.
- Čas, potreben da se nakazilo izvrši, ne sme biti daljši od šestih dni.
- Banka pošiljatelja mora nakazilo izvršiti kot OUR, razen če pošiljatelj zahteva drugače. Vsi stroški nakazila se zaračunajo pošiljatelju (banka oziroma komitent), tako da prejemnik nakazila prejme znesek v celoti, kot je bil nakazan.

Direktive EU prepuščajo državam članicam polno svobodo pri organiziranju opravljanja drugih finančnih storitev, ki jih lahko opravljajo denarni zavodi poleg sprejemanja vlog in drugih vračljivih sredstev od javnosti ali pa jih opravljajo druge specializirane finančne ustanove po načelu svobodnega ponujanja storitev.

3. PLAČILNI SISTEMI V EMU

3.1. SISTEM TARGET

Sistem TARGET (Trans-European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer System) je evropski medbančni plačilni sistem, preko katerega se v Evropi opravi največ transakcij in omogoča transakcije preko meja držav članic EU. Sistem je zasnovan tako, da čezmejna plačila v evrih potekajo enako brezhibno kot plačila znotraj države.

3.1.1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SISTEMA

Marca leta 1995 se je Evropski monetarni institut (EMI) odločil razviti nov plačilni sistem v Evropi, imenovan TARGET. Vzpostavitev sistema je ocenil kot nujni pogoj za izvajanje skupne denarne politike in za zagotovitev učinkovite poravnave čezmejnih plačil v istem dnevu ne glede na okoliščine. Sistem TARGET je bil oblikovan z namenom:

- izvajanja operacij monetarne politike in s tem zagotavljanja enotnosti denarnega trga,
- povečevanja učinkovitosti pri izvrševanju plačil čez državne meje (cross-border payments),
- zmanjševanja tveganj, predvsem tveganja poravnave (settlement risk) z vpeljavo elementov bruto poravnave v realnem času.

Sistem TARGET je decentraliziran sistem, ki je sestavljen tako, da nadgrajuje obstoječe ali prihodnje RTGS sisteme petnajstih nacionalnih plačilnih sistemov in plačilnega mehanizma Evropske centralne banke EPM (European Payment Mechanism), ki predstavlja osnovo pri procesu čezmejnega plačevanja.

Projekt TARGET je obsegal pet različnih razvojnih faz. Program graditve tega sistema so začeli uresničevati 1.6.1993 s t.i. predhodno fazo, ki je trajala do maja 1995. Druga faza, ki je obsegala pripravo rešitev, je potekala od maja 1995 do junija 1996. Tretja faza, ki je potekala od junija 1996 do junija 1997, je uresničevala postavitev sistema in ga razvijala. V četrti fazi so se začela testiranja v večji meri že razvitega plačilnega sistema, temu pa je sledila še zadnja faza simulacij.

Prednosti, ki jih TARGET prinaša kreditnim institucijam, so naslednje:

- boljše vodenje finančne likvidnosti,
- meddnevno usklajevanje računov,

- takojšnja ponovna uporaba sredstev iz prilivov,
- dosegljivost skoraj vseh kreditnih institucij v EU preko sistema TARGET,
- večja varnost sistema pri prenosih medbančnih sporočil, saj je vsako obvestilo o plačilu opremljeno z ustrežno kodo in šifro, kar omogoča manjšo verjetnost izgube informacij.

Sistem je bil oblikovan za plačila vseh velikosti, toda dejansko zagotavlja primerno rešitev samo za plačila velikih vrednosti. Stroški realnega časa in ne paketno procesiranje niso ekonomska rešitev za plačila majhnih vrednosti. Potencialno veliko število bi bilo previsoko v povezavi z zmogljivostjo sistema TARGET. Naslednji problem pa bi se nanašal na težko sledenje plačilnim nalogom v primeru zamude ali poti v procesni verigi.

3.1.2. DELOVANJE SISTEMA TARGET

TARGET temelji na principu preprostega korespondenčnega bančništva, saj vsaka centralna banka vodi račune vseh ostalih nacionalnih centralnih bank držav Evropske unije. Zanje je značilno, da se plačilo izvrši le ob zagotovljenem zadostnem kritju na ustreznem računu pri nacionalni centralni banki. Vsako plačilo predstavlja sklenjen plačilni krog, ki se izvrši v realnem času, kar prispeva k zmanjšanju tveganja, saj plačilo ob normalnih okoliščinah doseže svoj cilj v nekaj minutah, če ne že v nekaj sekundah. Vsa plačila imajo enako časovno dolžino za bremenitev računa nalagodajalca ne glede na njihovo vrednost.

Poravnava v TARGET-u je nepreklicna s tem, ko banka pošiljateljica pošlje plačilni nalog in je zanj tudi bremenjena, ter dokončna s tem, ko ga prejemnica dobi in je za ustrežno vrednost tudi odobrena na računu pri centralni banki. Preklic plačila ni mogoč, neizplačan plačilni nalog pa je potrebno vrniti banki pošiljateljici po isti poti. Tako kot vsi sistemi BPRČ tudi sistem obdeluje plačilne naloge enega za drugim. Dokončno poravnavo opravi nemudoma, če so za to zagotovljena zadostna sredstva ali možnosti za prekoračitev na računih kreditnih institucij – pošiljateljic plačilnih nalogov (Šumak, 2002, str. 14).

Plačila se poravnava preko računov kreditnih institucij posameznih držav članic, ki pa jih vodijo nacionalne centralne banke. Za plačilo, ki je poslano iz ene države, mora sistem RTGS, ki ga prejme, poslati ustrežno potrdilo o prejemu, katerega mora nato prejeti sistem RTGS pošiljatelja. Takšno potrdilo dokazuje ne le prejem, temveč tudi sprejem plačila in njegovo obdelavo. Minimalne skupne značilnosti sistema so (Zver Cankar, 1999, str. 60):

- nepreklicna in dokončna bremenitev pri vsakem plačilu,
- hitra in dokončna odobritev,
- posredovanje zadostnih informacij (end-to-end) za izvršitev plačila (plačilni nalog se vedno glasi v evrih, lahko pa vsebuje tudi tako imenovano informacijo (Euro-Related Information – ERI) o izvorni valuti in znesku plačila ter odbitih stroških.

3.1.3. SODELOVANJE V SISTEMU TARGET

Sistem TARGET se sestoji iz 15-ih nacionalnih sistemov RTGS in plačilnega mehanizma Evropske centralne banke, ki so medsebojno povezani prek posebnega prevajalnika (Interlinking System). Vsaka NCB pa je povezala sistem RTGS še z nacionalnimi vmesniki (National Interlinking Component). Del povezovalnega sistema so tudi zmogljivosti ECB, vendar ta nima svojega sistema RTGS. Omenjena komunikacijska oblika, ki povezuje sisteme RTGS in ECB v skupen komunikacijski sistem, temelji na standardih EDIFACT, komunikacija pa poteka preko omrežja SWIFT. NCB omogoča, da se v nacionalnih okvirih še naprej uporabljajo domači standardi in formati sporočil, ki pa se v fazi prehoda na raven čezmejnega poslovanja popolnoma uskladijo (na standarde EDIFACT). Tako zasnovana decentralizirana infrastruktura omogoča posreden dostop do več kot 35.000 poslovnih bank in njihovih podružnic. TARGET je sistem, ki poenostavlja in pospešuje plačilno infrastrukturo ter podira meje med nacionalnimi plačilnimi sistemi.

Tabela 1: Pregled nacionalnih RTGS sistemov, ki so povezani v sistem TARGET

DRŽAVA	IME SISTEMA
Belgija	Electronic Large-Value Interbank Payment system (ELLIPS)
Nemčija	Euro Link System (ELS)
Grčija	Hellenic Real-time Money Transfer Express System (HERMES)
Španija	Servicios de Liquidacion del Banco de Espana (SLBE)
Francija	Transfer Banque de France (TBF)
Irska	Irish Real-time Interbank Settlement system (IRIS)
Italija	Banca d'Italia Regolamento Lordo (BI-REL)
Luksemburg	Luxembourg Interbank Payment system (LIPS-Gross)
Nizozemska	TOP
Avstrija	Austrian Real-time Interbank Settlement system (ARTIS)
Portugalska	Sistema de Pagamentos de Grandes Transaccoes (SPGT)
Finska	Bank of Finland (BoF)

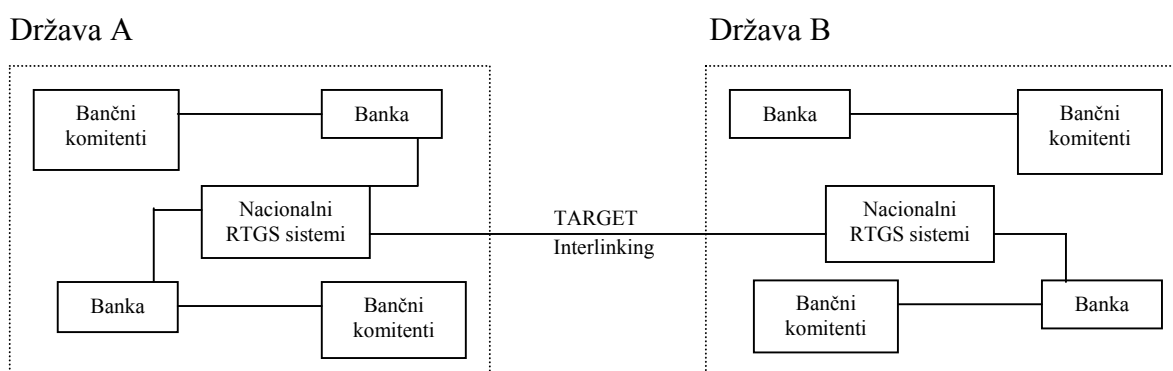
Vir: ECB: Gradiva o sistemu TARGET, 2001

Sistemi so povezani na način, da zagotavljajo enotno platformo za obdelavo plačil v državi in preko meja držav s področja evra. Za poslovne banke je uporaba sistema, ne oziraje se na različne tehnične in organizacijske oblike BPRČ sistemov posameznih držav članic, zelo podobna tako v domačem plačilnem prometu kot v plačevanju s tujino. V skladu s tržnimi

načeli uporaba TARGET sistema ni obvezna, razen v nekaterih primerih plačil, ki se nanašajo na monetarno politiko in poravnavo vrednosti posameznih neto sistemov velikih plačil v evro.

Za ostale države, tako članice EU (ne pa EMU) kot za države zunaj nje, so pomembni odnosi med ECB in posameznimi nacionalnimi bankami. Tako so bili določeni tudi pogoji, kako se lahko v sistem vključijo države članice EU, ki niso prevzele evra. Svet ECB je julija 1998 sprejel pogoje, pod katerimi centralne banke, ki niso uvedle evra, lahko tudi za svoje banke zagotavljajo meddnevno likvidnost v evru. Pri tem je pomembno, da je ECB novembra 1998 pojasnila, da se centralnobančni denar v evru zagotavlja samo centralnim bankam, ki pripadajo Evrosistemu, medtem ko zagotavljanje ostalim centralnim bankam zunaj področja evra pomeni posebne izjeme.

Slika 1: Target

Vir: Changes in payment systems, 1998, str. 18.

3.1.4. POTEK POSTOPKA PRENOSA ČEZMEJNEGA PLAČILA

Plačilo preko sistema TARGET poteka na naslednji način. Stranka (dolžnik) določene kreditne institucije ali banke želi prenesti finančna sredstva svojega računa preko meje na račun (upnika) v banko, ki je v drugi državi. Banka plačnica izda plačilni nalog, da bi poravnala obveznost in ga pošlje v domačo NCB. Da je lahko nalog obdelan, mora ustrezati dogovorjenim standardom EDIFACT, v nasprotnem primeru ga SWIFT zavrne. NCB potem preveri pravilnost plačilnega naloga, stanje na računu dolžnikove banke (v primeru, da bi presegalo stanje prekoračitvenega posojila) in preveri RTGS sistem banke prejemnice, če je pripravljen za sprejem plačila (lahko se zgodi, da ima država upnika praznik). Ko NCB pošiljateljice plačila ugotovi, da je plačilo veljavno, ga pošlje preko SWIFT sistema k NCB prejemnice. Plačilo se takoj in brez preklica knjiži iz računa banke pošiljateljice in vknjiži na račun banke ali kreditne institucije prejemnice, ki ga ima pri svoji NCB. Ko sprejemna NCB prejme obvestilo o plačilu, preveri varnostne oznake (kode, šifre, ključe) in pregleda, ali je na plačilnem nalogu navedena ustrezna banka upnika, ki je priključena na nacionalni RTGS

(v nasprotnem primeru plačilni nalog zavrne, ker ne more biti posredovan, za kar obvesti NCB odpošiljateljico). Če so na nalogu vsi potrebni podatki, sprejemna NCB dekodira podatke, napisane v povezovalnem standardu in obremeni konto na računu NCB pošiljateljice. Na koncu NCB prejemnica pošlje plačilni nalog banki ali kreditni instituciji prejemnici (upnika). Plačilo je popolno, ko preko sistema TARGET sprejemni RTGS pošlje NCB odpošiljateljici potrdilo o izvršitvi. Potrdilo mora prejeti v roku 30 minut, v nasprotnem primeru se mora preveriti status plačila in uvesti postopek za ugotovitev napake (Kunst, 1998, str. 38).

Samo plačilo preko sistema TARGET se izvrši ob pogoju, da finančna institucija zagotovi zadostno višino sredstev, bodisi lastnih sredstev na računu pri centralni banki, ali pa ji uspe pridobiti likvidna sredstva na podlagi deponiranih prvovrstnih papirjev v zavarovanje. Ker poslana in prejeta plačila posamezne finančne institucije praviloma časovno niso popolnoma usklajena, so dnevna posojila centralne banke osrednja značilnost tovrstnih plačilnih sistemov.

3.1.5. URAVNAVANJE PLAČILNE SPOSOBNOSTI

Za sistem TARGET velja, da so med dnevom plačilna tveganja toliko manjša, kolikor več denarja kroži znotraj sistema. Vzdrževanje plačilne sposobnosti med dnevom je eno najpomembnejših vprašanj sistema TARGET. Tveganju neporavnave v sistemu so se izognili s tehnikami, ki so bolj alternativne možnosti, kako si zagotoviti s pomočjo NCB finančna sredstva na računu, ki je povezan s sistemoma TARGET in RTGS. Te tehnike so:

- z odobravanjem posojil med dnevom oziroma z dovoljevanjem začasnih negativnih stanj na računih bank, ki bodo zavarovana z vrednostnimi papirji,
- z dogovorom o »začasni prodaji oziroma nakupu« vrednostnih papirjev med dnevom,
- dnevna ugoditev zahtevam rezerv (plačilo članarine za dostop do rezervnih finančnih sredstev).

Večina držav, ki so uvedle evro v začetku tretje faze, je imela tudi primeren plačilni sistem RTGS in monetarno politiko za vstop v ESCB. Finančne institucije teh držav imajo dostop do ECB, kjer so jim ponujeni kreditni instrumenti in količina meddnevne kredita, kar določajo pogodbe. Sistemi RTGS držav članic ECB imajo neomejen dostop do meddnevne likvidnosti v sistemu TARGET (razen ko gre za omejitve, ki jih določa statut ESCB). Posojila centralnih bank morajo biti polno zavarovana z vrednostnimi papirji, ki morajo biti lahko prenosljivi. Za zaščito ESCB pred sistemskimi tveganji se ne smejo podeljevati posojila, dokler ni opravljen dokončni prenos vrednostnih papirjev.

Z vidika plačilnega sistema je treba zagotoviti likvidnost NCB, da ni zamud pri izvršitvi plačilnih nalogov. Pomembno je, da ECB zaščiti tiste interese, ki negativno vplivajo na monetarno politiko. Najpomembnejše pa je to, da morajo centralne banke držav, ki niso v EMU, imeti pozitivno kreditno pozicijo do ostalih NCB, ko so priključene ali sodelujejo v

sistemu TARGET. Da si nacionalne centralne banke držav nečlanic (tiste, ki nimajo neposrednega dostopa do sistema TARGET) zagotovijo dnevno likvidnost v »sistemu EURO RTGS«, morajo imeti podpisano pogodbo, ki dokazuje, da imajo pod normalnimi okoliščinami zagotovljen depozit pri ECB že pred 8. uro. Višina depozita znaša za Bank of England 3 milijarde, za Bank of Greece, Danmarks Nationalbank in Sveriges Riskbank pa 1 milijardo evrov.

3.1.6. CENOVNA POLITIKA SISTEMA IN DELOVNI ČAS

Cenovna politika sistema mora imeti en glavni cilj: nadomeščanje ali polno pokrivanje stroškov. Pri tem naj bi upoštevali tri glavne zahteve oziroma omejitve: ne sme se vplivati na skupno denarno politiko, vzdrževati se mora raven preglednih odnosov med udeleženci in prispevati se mora k zmanjšanju tveganj v plačilnih sistemih.

Cena transakcije preko sistema TARGET je za posameznega uporabnika odvisna od števila opravljenih transakcij. Tako so cene, ki ne vključujejo davka na dodano vrednost in so neodvisne od vrednosti transakcije in oddaljenosti nakazila, sledeče (Stebernak, 1998):

- 1,75 EUR za vsako od prvih sto transakcij v mesecu,
- 1,00 EUR za vsako od naslednjih dvesto transakcij v mesecu,
- 0,80 EUR za vsako naslednjo transakcijo (po že opravljenih tisoč transakcijah) v mesecu.

Sistem TARGET je za medbančna plačila odprt od 7. do 18. ure in za komercialna plačila do 17. ure vse delovne dni razen dveh praznikov (1. januarja in 25. decembra). Daljši delovni čas sistema TARGET omogoča močno zmanjšanje tujih menjalnih tveganj. Delovni čas sistema se popolnoma prekriva s Fedwire System Združenih držav Amerike in Bank of Japan Payment System v jutranji uri. ECB nadzira delovanje sistema in skrbi za ustrezno povezovanje z nadzorniki v ostalih državah in v okviru ECB, na telekonferencah, pri rokovanju delovnih postopkov ter izvajanju kontrole konec dneva. Šele ko so vsi plačilni nalogi tudi dejansko poravnani, ECB dovoli zaprtje sistema.

3.1.7. KLJUČNI STATISTIČNI PODATKI V ZVEZI S SISTEMOM

Sistem TARGET je v letu 2000 uporabilo preko 35.000 bank, njihovih podružnic in posrednih finančnih institucij Evrope. Vse te finančne institucije so zbrane v TARGET direktoriju, ki je dostopen preko SWIFT sistema. Število in vrednost čezmejnega plačilnega sistema sta v prvih dneh po uvedbi (4. januar 1999) močno rasla in dosegla stabilen nivo pri 25.000 - 35.000 transakcij skupne vrednosti med 300 – 400 milijard evrov na dan. Preko 20% obdelanih plačil je šlo preko sistema TARGET in več kot 40% vrednosti vseh TARGET plačil.

Julija 1999 je bilo dnevno obdelanih 170.000 plačil v skupni vrednosti 920 milijard evrov, marca 2000 pa že več kot 4,3 milijona naročil v skupni vrednosti več kot 24 trilijonov. To pa kaže na to, da je TARGET eden največjih plačilnih sistemov. V letu 2000 je bilo povprečno izpeljanih 188.000 plačil dnevno v vrednosti 1,033 milijarde. Čeprav so pričakovali, da bodo plačila potekala tudi preko drugih plačilnih sistemov, je uporaba sistema TARGET med letoma 1999 in 2000 z vidika volumna poskočila za 105%, kar je posledica pospešene spremembe komercialnih plačil od korespondenčnih bank v medbančne sisteme.

Dnevni promet čezmejnega prenosa plačil predstavlja skoraj 60% vseh plačil, ki so bila poslana preko sistema pred 11. uro. Več kot 75% plačil in 55% vrednosti plačil je izvršenih pred 13. uro. Pričakovano pa je, da se večina plačil poravna okrog 16. ure zaradi delovnega časa mnogih neto poravnalnih sistemov in večjega števila opravil na področju upravljanja zakladništva. Aktivnosti v zvezi z vrednostjo plačil so v največjem teku prav v popoldanskem času med 16. in 17. uro. TARGET je bil narejen pretežno za plačila velikih vrednosti v evru, zato je povprečna vrednost čezmejnih plačil, ki so bila v juniju 1999 plačana prek sistema, znašala 11,9 milijona evrov in 14,8 milijona evrov medbančnih plačil, kar je največ med vsemi sistemi velikih vrednosti (TARGET Annual Report, 2001).

Tabela 2: Posredovana plačila preko sistema TARGET v letu 2002 (v milijardah EUR)

TARGET	JAN.	FEB.	MAR.	APR.	MAJ	JUN.	JUL.	AVG.	SEP.	OKT.	NOV.	DEC.
VSA TARGET PLAČILA												
SKUPAJ	35.133	30.177	30.135	31.754	33.959	32.066	35.089	30.763	31.553	35.936	33.224	35.849
DNEVNO POVPREČJE	1.597	1.509	1.507	1.512	1.544	1.603	1.526	1.398	1.503	1.562	1.582	1.792
ČEZMEJNA PLAČILA												
SKUPAJ	11.053	9.199	9.468	10.248	10.524	10.022	10.982	9.486	9.841	10.967	10.250	11.682
DNEVNO POVPREČJE	502	460	473	488	478	501	477	431	469	477	488	584
DOMAČA PLAČILA												
SKUPAJ	24.080	20.978	20.667	21.506	23.435	22.044	24.107	21.277	21.712	24.969	22.974	24.167
DNEVNO POVPREČJE	1.095	1.049	1.033	1.024	1.065	1.102	1.048	967	1.034	1.086	1.094	1.208

Vir: http://www.ecb.int/target/stats/02_table2.htm, 20.4.2003

3.1.8. PRIHODNOST SISTEMA TARGET

V prihodnosti bo največ dela posvečenega trem vidikom:

- tehničnim izboljšavam,
- oblikovanju tesne povezave z uporabniki,
- področju pravne ureditve.

Tehnične izboljšave sistema narekuje dejstvo, da je bilo v začetku delovanja sistema nekaj težav, večinoma programskih, ki so pogosto oteževale pretok plačil preko meja držav posameznih udeleženk. Te težave niso bile vzrok za nezaupanje bank, poleg tega pa so bile sčasoma vedno redkejše. Dejstvo pa je, da je tehnična infrastruktura sistema TARGET sestavljena iz petnajstih sistemov BPRČ in petnajstih povezovalnih komponent, za katerih

razvoj so odgovorne posamezne centralne banke. Ta heterogenost sistema TARGET pa povzroča težave glede učinkovitosti sistema, nastajajo pa tudi večji stroški. Na učinkovitost vpliva sistem s številni povezavami, v tem primeru je verjetnost težav večja kot v centraliziranem sistemu. Vzrok za večje stroške pa so posamezne modifikacije sistema TARGET, ki jih je treba opraviti na petnajstih lokacijah namesto na eni sami.

V sami fazi postavljanja sistema TARGET banke niso veliko sodelovale pri oblikovanju sistema oz. niso mogle ustrezno vplivati na fazo oblikovanja sistema. Razlog je bil preprost, TARGET najverjetneje ne bi bil dokončan do predvidenega roka, če bi v razmeroma kratkem času vsi sodelovali v pripravljalni fazi. Danes je položaj popolnoma drugačen. V luči izkušenj želijo banke ponovno prediskutirati posamezna pravila delovanja sistema, in sicer v smislu njihovih sprememb ali dopolnitev.

Poseben premislek bo zahtevalo področje pravne ureditve sistema TARGET. Dvanajst držav srednje in vzhodne Evrope (med njimi tudi Slovenija) se pripravljajo na vključitev v EU in pozneje v EMU. Vprašanje je, ali lahko TARGET v obstoječi obliki deluje s 25 priključki. Jasno je samo to, da potem ko se bodo države kandidatke priključile EMU, morajo njihove banke imeti enak dostop do sistema TARGET. Širitev EU bo tako zaostriła zahteve za učinkovitost sistema in izpostavila že omenjeni problem stroškov.

3.2. SISTEM EBA

3.2.1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SISTEMA

Sistem EBA (Euro Banking Association) je privatni sistem neto poravnave. Temelji na globalnem omrežju SWIFT in nima svojega privatnega omrežja. Njihov »Clearing Computer« se imenuje EURO 1 in je naslednik sistema za plačila majhnih in velikih vrednosti v ekuju. Od 112 članic EBA jih ima 65 status klirinške banke, tem pa se bo v kratkem pridružilo še 14 bank. Kriterij za pridobitev statusa klirinške banke je sedež banke v državi OECD in vsaj podružnice v EU, ustreznost boniteta banke – P2 (Moody's) ali A2 (S&P) ter doseganje minimalnega obsega lastnih sredstev (1,25 milijarde evrov).

Sistem je usklajen z Lamfalussyevi standardi, pravno podlago pa mu daje tako imenovani »Single Obligation Structure« (temelječ na nemškem pravu), po katerem ima vsaka posamezna članica v vsakem trenutku eno samo obveznost (oziroma terjatev) do vseh ostalih udeleženk oziroma do sistema.

3.2.2. NAČELA DELOVANJA

Ker EBA deluje na neto principu, se čez delovni dan posamezna plačila dejansko ne poravnajo, temveč se le beleži in spreminja neto pozicija med banko in samim sistemom, ki se ob koncu dneva tudi poravnata. Plačila se izvršujejo z valutacijo istega dne. V skladu s

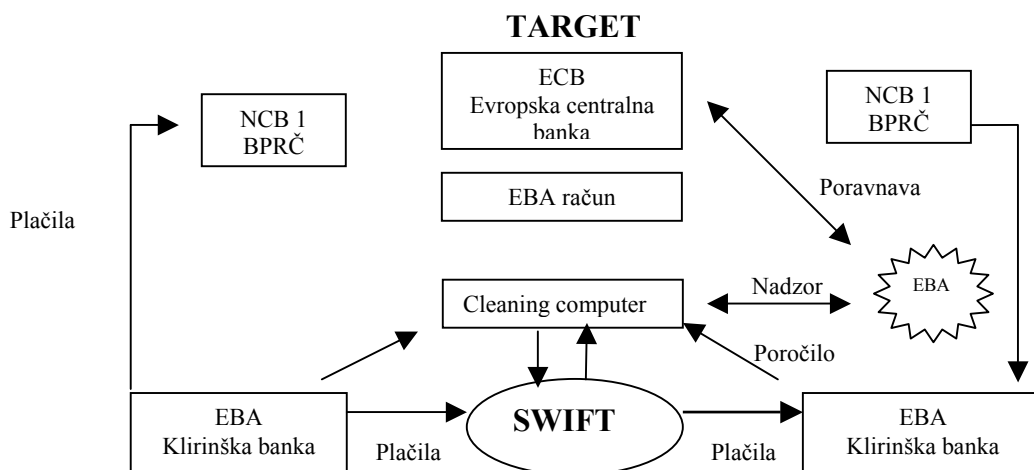
pravili sistema so obdelana plačila nepreklicna, njihova vrednost je všteta v neto stanje in s tem je plačilo dokončno, o dejanski dokončnosti pa lahko govorimo šele ob poravnavi neto salda konec dneva, kar pomeni, da vse do takrat obstaja nevarnost preklica plačil oziroma nezmožnosti njihove poravnave.

Klirinške banke si medsebojno priznavajo limite (debit/credit cap), ki jih vsakodnevno določajo pred začetkom delovanja sistema. Debetna kapica je vsota prejetih limitov in pomeni največjo dovoljeno obveznost do vseh ostalih klirinških bank, ki v nobenem primeru ne sme presegati 1 milijarde evrov. Podeljeni limit posamezne banke drugi banki sestoji iz obveznega dela v višini 5 milijonov evrov ter dodatnega prostovoljnega prevzema tveganja v razponu od 0 do 25 milijonov evrov. V okviru limitov si banke lahko pošiljajo plačilne naloge.

Faza kliringa

Banke si v prvi fazi (kliring) medsebojno pošiljajo prek omrežja SWIFT plačilne naloge v evru. Omrežje prepozna vsako sporočilo in ga avtomatsko kopira v okolje (Clearing computer), kjer za vsako banko poteka saldiranje vseh prejetih in poslanih plačilnih nalogov (posredovanje sporočil na način Y-copy). Sistem je zasnovan tako, da nobeno sporočilo ni avtorizirano, če bi s tem povzročilo preseganje dovoljenega limita bodisi banke pošiljateljice bodisi banke prejemnice.

Slika 2: Delovanje sistema EBA

Vir: SWIFT guide: Converting to the euro-E-dav-325, 1998, str. 62.

Faza poravnave

Faza poravnave je na vrsti konec delovnega dne. SWIFT, ki deluje kot neting agent, izračuna bilančno stanje posamezne banke v razmerju do vseh ostalih (ki je lahko pozitivno ali negativno) in informacijo med drugim posreduje tudi sistemoma EBA in ECB. Dokončna poravnava neto stanja namreč poteka prek poravnalnega računa EBA (EBA settlement account) pri ECB. Banke s kratko pozicijo plačajo prek TARGET-a dolgovani znesek na omenjeni poravnalni račun, od koder se sredstva po navodilih EBA prenesejo bankam z

dolgo pozicijo (odobritev njihovega računa pri NCB). Tveganje poravnave torej obstaja samo glede na celotno neto izpostavljenost ob koncu dneva. Za primere, ko posamezna klirinška banka ne bi bila sposobna poravnati svojih obveznosti, imajo pri ECB oblikovan poseben rizični sklad (Liquidity Pool) v višini 1 milijarde evrov.

Stalno spremljanje neto obveznosti klirinških bank v fazi plačevanja, dogovorjeni pravni temelji in rizični sklad zagotavljajo visoko stopnjo varnosti plačil in njihove gotovosti ter s tem pomembno zmanjšujejo sistemsko tveganje.

3.2.3. STEP 1

Sistem EURO 1 je bil zasnovan predvsem za plačila velikih vrednosti in tudi praksa je pokazala, da ni primeren za izvajanje plačil majhnih vrednosti, ki se še vedno večinoma izvajajo prek kanalov korespondenčnega bančništva. Potrebo po oblikovanju primernejšega sistema je poglobila še direktiva EU za mednarodna plačila majhnih vrednosti s svojimi zahtevami po večji preglednosti cen in hitrosti izvršitve posameznega naloga. Rešitev, ki jo ponuja EBA, se imenuje STEP 1 in uporablja obstoječo infrastrukturo klirinškega sistema EURO 1. Sistem je odprt za vse banke, ki imajo sedež ali vsaj podružnico v okviru EU oziroma so članice EBA. V živo deluje od 20. novembra 2000.

Cilji postavitve sistema STEP 1 so zmanjšati čas izvršitve plačil majhnih vrednosti in z vpeljavo standardov za ta plačila doseči primerno raven STP (Straight Through Processing), hkrati pa se izogniti kakršnimkoli povečanjem tveganosti obstoječega sistema EURO 1.

Sistem je namenjen izvrševanju plačilnih nalogov, ki niso nujni, ki so formatirani v skladu s sprejetimi standardi in katerih višina ne zahteva vgradnje posebnih varoval proti sistemskemu tveganju. Tovrstna sporočila so identificirana s posebno oznako »ERP« (Euro Retail Payments) v polju 103 glave sporočila, sistem pa obvladuje sporočila MT 100, MT 102 in MT 103. Za izvršitev plačil na dan valutacije morajo banke STEP 1 plačilne naloge poslati najpozneje do 18. ure dan poprej. Sledi povratna informacija o potencialnem stanju na dan valutacije D v odvisnosti od poslanih in prejetih plačilnih nalogov. Financiranje morebitne višje obveznosti mora banka poravnati prek izbrane poravnalne banke, ki je o tem prav tako obveščena. Če ima po usklajevanju približno ob 9. uri banka pošiljateljica pozitivno stanje (zero debit cap), se plačila obdelajo in plačilni nalog se sprostí naprej banki prejemnici.

3.3. EAF SISTEM

Prek EAF (Euro Acces Frankfurt) se je opravljala poravnava obveznosti v nemških markah in je bil do nedavnega najpomembnejši plačilni sistem v Evropi, ki predstavlja kombinacijo bruto in neto poravnave. EAF je v lasti nemške centralne banke.

Sistem EAF ima 68 članic in je zanimiv predvsem za banke z velikim obsegom bilateralnih plačil. Sistem nima pristopne članarine, edina kriterija sta obseg in vrednost plačilnega prometa. Letna članarina znaša okrog 3000 evrov, cena na transakcijo pa je okrog 0,15 evra. Sistem poleg direktnega članstva omogoča tudi posredno članstvo, kjer se finančne institucije pojavljajo kot pošiljateljice in prejemnice plačilnih nalogov, pretok plačil pa poteka prek direktne članice.

3.3.1. NAČELA DELOVANJA

EAF je hibridni sistem, ki vsebuje komponente bruto in neto poravnave. Omogoča popolno avtomatsko izvrševanje plačil s tekočo valutacijo ob minimalnem tveganju poravnave (dokončnost plačila že med delovnim dnevom), simultani kliring in poravnava (sistemskega tveganja praktično ni), hkrati pa zahteva minimalno višino likvidnih sredstev kot neto sistemi. Zanj je značilen dvofazni proces.

Faza pošiljanja nalogov

V fazi pošiljanja (od 7. do 16. ure) se udeleženke ob pomoči svojih sistemov za prenos podatkov (SWIFT sporočila MT 100, 202, 205, 400, EDIFACT-FINPAY, DTA) povezujejo z EAF in pošiljajo plačilne naloge (tako imenovani »V« način pošiljanja sporočil). Podobno kot pri sistemih BPRČ je za izvršitev plačila odgovoren pošiljatelj. Zaporedoma in nepretrgoma se vsakih 20 minut izvaja kliring, tako bilateralni in multilateralni, in takojšnja poravnava nastalih neto stanj. Kompleksni algoritmi, ki se uporabljajo v tem procesu, zagotavljajo visoko stopnjo razčiščenih in poravnanih plačil. Udeleženke si potrebna likvidna sredstva za njihovo poravnavo (multicap) zagotovijo že vnaprej s prenosom sredstev s poravnalnega računa pri centralni banki na poseben račun EAF (likvidnostni podračun). Da ne bi bilo čezmernega neto odliva likvidnih sredstev k posameznim finančnim institucijam, ga banke lahko omejijo z določitvijo tako imenovanega maksimalnega zneska pošiljatelja. Postopek izmenjave sporočil in kliringa poteka, vse dokler negativno stanje ne preseže omenjenega maksimalnega zneska oziroma ustreznega deleža v saldu na likvidnostnem podračunu.

Vsa na tak način izravnana plačila so dokončna in nepreklicna tako kot v bruto plačilnih sistemih in jih lahko banka odobri končnemu upravičencu brez prevzemanja kreditnega tveganja. V nasprotju z bruto sistemi se priliv likvidnih sredstev ne prenese na poravnalni račun udeleženke pri centralni banki, temveč se zgolj poveča stanje na njenem likvidnostnem podračunu. Tako zbrana sredstva lahko porablja samo v okviru zaprtega sistema EAF za kritje poslanih plačilnih nalogov.

Faza poravnave

Ker je bistvena značilnost sistema EAF nizka zahtevana likvidnost, vsa plačila, ki pridejo v sistem, ne morejo biti takoj poravnana, temveč so ob pomoči kompleksnih algoritmov odložena in prenesena v poznejšo obdelavo. V drugi fazi poravnave, ki poteka med 16. uro

in 16.30, se izvršita dva procesa multilateralnega kliringa plačilnih nalogov iz čakalne vrste. Tokrat se za kritje morebitnega negativnega stanja lahko uporabijo celotna likvidna sredstva na poravnalnem računu pri centralni banki, skupaj s kreditnimi linijami. Če ob koncu dneva posamezen plačilni nalog nima ustreznega kritja, šteje kot preklican in ga vrnejo pošiljatelju. Nikakor pa ni zavržen celoten paket.

3.4. SISTEM SWIFT

3.4.1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SISTEMA

Sistem SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) je računalniška mreža med bankami, po kateri se prenašajo podatki o plačilnem prometu. Družba je bila ustanovljena leta 1973 s strani 239 bank iz 15-ih držav in ima sedež v Bruslju.

Neposredni dostop do omrežja SWIFT je omejen na delničarje, ki jih je bilo konec leta 1999 2230. Od leta 1987 pa je uporaba mrež dovoljena tudi podružnicam delničarjev in udeležencem, kot so borzni posredniki in druge institucije, ki sodelujejo v poslih z vrednostnimi papirji. Število podružnic je od leta 1995 naraslo na 2825, medtem ko je število udeležencev 1936.

Sistem je bil vpeljan s strani bank zaradi odprave glavne pomanjkljivosti ostalih dotedanjih sistemov, to je, da so se ti sistemi nanašali na geografsko omejena področja. Sam sistem je aktivno zaživel leta 1977 tudi zaradi velikega tehnološkega napredka na področju računalništva in telekomunikacij. Njegova največja prednost je ta, da gre za globalen sistem, ki na svoji globalnosti stalno pridobiva (Šumak, 2002, str. 20).

Prednosti sistema SWIFT:

- enostaven in direkten dostop do korespondentov po vsem svetu,
- skupen jezik in avtomatizirana obdelava,
- zmanjšana možnost napak,
- povečana varnost in tajnost,
- bolj učinkovito upravljanje s sredstvi (»Cash Management«),
- takojšnja izvršitev transakcij,
- izboljšana produktivnost prek avtomatizacije,
- zmanjšanje operativnih stroškov.

Namen sistema SWIFT je zagotavljati zanesljivo sporočilno, povezovalno programsko opremo in 24-urno globalno podporo preko 6700 finančnim institucijam v 190-ih državah. Leta 1999 je bilo prek tega globalnega sistema posredovanih prek 1 milijarde sporočil, v ocenjeni povprečni dnevni vrednosti okrog 5 milijard USD (Koma, 2001, str. 89).

Pri tem finančne institucije potrebujejo:

- varno komunikacijo (S.W.I.F.T. eliminira negotovosti v prenosu informacij),
- varen dostop (avtentifikacija s sistemom pametnih kartic),
- sporočilna zaupnost (vsako sporočilo je enkriptirano v fazi prenosa),
- avtentifikacija sporočil (vsako sporočilo je avtentificirano s pomočjo skrivnega ključa),
- odgovornost (odgovornosti pošiljatelja, prejemnika in SWIFT so natančno opredeljene),
- znižanje stroškov (STP, eno samo mesto priključitve, konkurenčne cene, mnogostranost, produktivnost),
- obdelava od začetka do konca (sporočilni standardi, storitve informiranja, izobraževanje strank, analiza prometa),
- upravljanje z riziki (usklajevanje, kliring, zaupanja vredna tretja stranka, interna poročila),
- finančne institucije potrebujejo nadzor, da ne razmišljajo o sistemu (24-urna podpora, kultura varnosti in zanesljivosti).

SWIFT je od začetka delovanja prerasel iz okvirov informacijsko-tehnološkega orodja, kot nadomestilo konvencionalnim načinom posredovanja sporočil, v poslovno strategijo finančnih institucij. Uspeh storitev, ki jih ponuja SWIFT, je odvisen od zmožnosti, kako omogočiti bankam nadaljevati z učinkovitim konkuriranjem. SWIFT-ove storitve izpolnjujejo tehnološke in poslovno-strateške potrebe vseh bank in ostalih uporabnikov, vendar tudi ugodijo individualnim konkurenčnim prizadevanjem s ponudbo priložnosti glede novih produktov in storitev.

3.4.2. DEJAVNOST SISTEMA SWIFT

Glavna dejavnost sistema SWIFT je izmenjavanje finančnih sporočil po njegovi mreži, ki jo sestavljajo računalniška oprema, najete linije in ustrezna programska oprema. Mreža zagotavlja sprejemljivost, veljavnost, shranjevanje in dobavo sporočil.

SWIFT omogoča bankam članicam poceni in varne prenose finančnih sporočil. Ker gre za elektronske prenose standardiziranih sporočil, je mogoča tudi računalniška obdelava celotnega procesa. To je pravzaprav tista točka, na katero računajo banke pri svojih naporih za zniževanje stroškov mednarodnega plačilnega prometa.

SWIFT ima pomembno vlogo pri prenosu podatkov, kajti poslani je možno le pravilna sporočila. Omrežje SWIFT sprejem potrди le v primeru, če je sporočilo tudi logično pravilno. To pomeni, da gre za eno od veljavnih sporočil, da je naslov kreditne institucije pravilen, da je le-ta udeleženka sistema RTGS in da je oznaka valute prava. Poleg tega mora biti potrditev prejema sporočila na strani uporabnika izvedena, preden SWIFT obravnava sporočilo ali kopijo sporočila za dokončno posredovano. SWIFT omogoča mednarodno bančno poslovanje brez fizičnega prenosa dokumentov. Gre za hiter prenos informacij, ki odpravlja tveganje izgube dokumentov.

SWIFT zavaruje uporabnike proti podvajanju sporočil. Z opozorili o možni dvojni izstavitvi ali dvojnem sprejemu sporočila je prejemnik obveščen o možnosti podvojenosti že sprejetega sporočila. Podvojene kopije sporočil bi na ta način prispele tudi v centralno banko ali obračunsko institucijo. Centralna banka ali obračunska institucija imata možnost avtomatske obdelave sporočil, ki vsebujejo podvojeno referenčno številko v polju 20 in 21. SWIFT nadalje zagotavlja možnost preklica poslanega sporočila, vendar to le do trenutka, ko še ni bila izvršena funkcija posredovanja sporočila.

Samo delovanje SWIFT je potekalo v dveh delih. Preden je deloval, je bila potrebna standardizacija postopkov in informacij. Najprej se je razvil tako imenovani SWIFT 1, kjer sta bila med seboj povezana dva centra, in sicer center na Nizozemskem in ZDA, na katera so bila povezana nacionalna vozlišča iz posameznih držav. Zaradi vse večjih zahtev pa je bil uveden zmogljivejši, enostavnejši, hitrejši in varnejši sistem SWIFT 2.

3.4.3. ORGANIZIRANOST SISTEMA

Vsaka država ima svojo notranjo organizacijo SWIFT, ki se razlikuje glede na nacionalne zahteve. Vse države pa imajo nacionalno člansko skupino (National Member Group) ter uporabniško skupino (Users Group), ki usklajujeta zadeve SWIFT z nacionalnimi.

- Nacionalna članska skupina je sestavljena iz vseh bank, ki so članice v neki državi. Njena naloga je, da imenuje kandidate za volitve v odbor direktorjev in da ima stike s tem odborom in izvršilnim komitejem.
- Uporabniško skupino sestavljajo vsi uporabniki v neki državi. Naloga te skupine je, da izvoli nacionalnega predstavnika, ki je predsednik skupine in pomaga pri vzpostavljanju stikov med uporabniki v državi in SWIFT-om.

3.4.4. KOMUNIKACIJA PREKO SWIFT SISTEMA

Komunikacija preko SWIFT sistema poteka preko različnih tipov sporočil znotraj 10-ih kategorij. Za izvrševanje prostih sporočil sta pomembni kategoriji 1 in 2 ter znotraj njih sporočila: MT 100, MT 103, MT 202, MT 205, MT 190, MT 191. V nadaljevanju so opisani obrazci MT 100, MT 103, MT 202 in MT 205.

OBRAZEC MT 100

MT 100 je plačilni nalog, ki se uporablja kot navodilo za brezpogojen prenos sredstev. Sporočilo MT 100 se uporabi takrat, ko je iniciator ali upravičenec plačila nefinančna institucija. MT 100 se ne sme uporabljati, če sta tako nalogodajalec kot koristnik finančni instituciji in v primerih pogojenih plačil.

Obrazec sestavlja tako kot večino standardiziranih obrazcev glava, v kateri se nahajajo datum in SWIFT koda ter podatki o pošiljatelju in prejemniku obrazca MT 100 medtem ko

nogo sestavljajo datum in čas ter kode, ki pomagajo v primeru izgube sporočila najti to sporočilo. Trup sestavlja obrazec 12-ih polj in sicer polja 20, 32A, 50, 52a, 53a, 54a, 56a, 57a, 59, 70, 71A, 72, med katerimi veljajo za obvezna polja 20, 32A, 50 ter 59, ostala polja so opcijska in so namenjena prenosu medbančnih informacij.

Tabela 3: Splošni primer izpolnjevanja sporočila MT 100

Razlaga	Format
Pošiljatelj	BIC koda pošiljatelja (11 mest)
Vrsta sporočila	100
Prejemnik	BIC koda prejemnika (11 mest)
Tekst sporočila	
Referenčna številka transakcije	:20:ANNNN-10x
Datum valutacije, oznaka valute, znesek	32A:LLMMDDSIT15number
Nalogodajalec	:50:/račun nalogodajalca, naziv pravne osebe ali ime in priimek fizične osebe ter kraj
Banka nalogodajalca	:52A:BIC koda neporavnalne KI (11 mest)
Banka končnega prejemnika	:57A:BIC koda neporavnalne KI (11 mest)
Končni prejemnik	:59:/račun končnega prejemnika
Osnova plačila	:70:Mreferenca končnega prejemnika namen nakazila

Vir: Plačilni sistemi: Medbančni standardi, 2000.

OBRAZEC MT 103

MT 103 je plačilni nalog ki se prav tako kot MT 100 uporablja kot navodilo za brezpogojen prenos sredstev.

Zahteve bank oziroma njihovih komitentov so v zadnjih letih prerasle možnosti, ki jih nudi najbolj pogosto uporabljeno SWIFT sporočilo – MT 100. Dodatne zahteve se v MT 100 vnašajo v polje 72, kar pa onemogoča avtomatsko obdelavo sporočil. Ročni posegi so občutno predragi in teh stroškov ni mogoče prenesti na komitente. Tako je bil leta 1997 razvit nov plačilni nalog za prosta komercialna plačila MT 103, ki se je lahko takrat uporabljal le v okviru MUG (Message User Group). To pomeni, da je bila za pošiljanje in prejemanje MT 103 potrebna registracija pri SWIFT-u in sporazum med bankami, ki so želele uporabljati to sporočilo. Zaradi svojih prednosti pred MT 100 se MT 103 hitro uveljavlja in nadomešča MT 100, ki bo konec leta 2003 ukinjen.

MT 103 za razliko od MT 100 omogoča strukturiran vnos:

- vse potrebnih bank,
- nalogodajalca in upravičenca,

- stroškov – plačniki in zneski,
- deviznega tečaja,
- podatkov, ki jih nalogodajalec posreduje upravičencu,
- statističnih podatkov za centralno institucijo,
- SLA (Service level Agreement).

MT 103 upošteva evropsko direktivo o preglednosti informacij za komitenta in zahteve, vezane na uvedbo EUR-a (dvojne valute). Upošteva zahteve FATF (Financial Action Task Force) za pranje denarja ter podpira SLA (Service Level Agreements). Nalogodajalec ali upravičenec morata biti nefinančni instituciji. Če sta tako nalogodajalec in upravičenec finančni instituciji, potem se MT 103 ne sme uporabljati. V takšnih primerih se morajo uporabljati druga sporočila (npr. MT 202). Pri pogojenih plačilih se MT 103 ne uporablja.

MT 103 lahko nastopa v treh različnih oblikah:

- Osnovni MT 103,
- MT 103 +, ki je osnovni MT 103 z dodatnimi omejitvami in kontrolami, kar omogoča višjo STP stopnjo,
- MT 103 z razširjenimi podatki o nakazilu (Extended Remittance Information). Ti podatki (polje 77T) lahko vsebujejo do 9000 znakov in so lahko tudi v drugih formatih kot npr. EDIFACT. Izmenjava takšnega sporočila bo še naprej pogojena z MUG registracijo.

OBRAZEC MT 202

Obrazec MT 202 je obrazec, ki se uporablja takrat, ko sta tako nalogodajalec kot koristnik finančni instituciji. Uporablja se ga za prenašanje sporočil med finančnimi institucijami izven države.

MT 202 se uporablja takrat, ko nimamo računske povezave s prejemikom obrazca MT 100. Tako se oba obrazca kljub temu, da sta v navezi, pošilja ločeno, in sicer MT 100 prejme koristnikova institucija, pri kateri pošiljatelj nima računa, MT 202 pa prejme korespondent pošiljatelja, pri katerem ima pošiljatelj račun.

Tako kot obrazec MT 100 je tudi MT 202 sestavljen iz tako imenovane glave, v kateri se nahajajo datum in SWIFT koda ter podatki o pošiljatelju in prejemniku obrazca MT 202. V trupu obrazca so polja, ki vsebujejo transakcijsko številko, povezovalno številko z obrazcem MT 100, datum valutacije, oznako valute, znesek in pa naslov in številko računa koristnikove institucije. V nogi se tako kot pri obrazcu MT 100 nahajajo datum in čas ter kode, ki pomagajo v primeru izgube sporočila, najti to sporočilo.

Tabela 4: Splošni primer izpolnjevanja sporočila MT 202

Razlaga	Format
Pošiljatelj	BIC koda pošiljatelja (11 mest)
Vrsta sporočila	202
Prejemnik	BIC koda prejemnika (11 mest)
Tekst sporočila	
Referenčna številka transakcije	:20:ANNNN-10x
Povezujoča referenca	:21:NONREF ali referenčna številka povezujoče transakcije
Datum valutacije, oznaka valute, znesek	:32A:LLMMDDSIT15number
Banka končna prejemnica	:58A:BIC koda banke končne prejemnice (11 mest)
Medbančne informacije	:72:/REC/Mreferenca prejemnika //namen nakazila

Vir: Plačilni sistemi: Medbančni standardi, 2000.

OBRAZEC MT 205

Obrazec MT 205 je skoraj identičen obrazcu MT 202 in vsebuje iste sestavine oziroma podatke kot predhodno opisani obrazec MT 202. Obrazec MT 205 se uporablja za prenašanje sporočil med finančnimi institucijami v isti državi. Obrazec MT 205 se uporablja takrat, ko nimamo računske povezave s prejemnikom obrazca MT 100 in ko tako naročniška institucija kot tudi koristnikova institucija nimata skupnega korespondenta.

Tabela 5: Splošni primer izpolnjevanja sporočila MT 205

Razlaga	Format
Pošiljatelj	BIC koda pošiljatelja (11 mest)
Vrsta sporočila	205
Prejemnik	BIC koda prejemnika (11 mest)
Tekst sporočila	
Referenčna številka transakcije	:20:ANNNN-10x
Povezujoča referenca	:21:NONREF ali referenčna številka povezujoče transakcije
Datum valutacije, oznaka valute, znesek	:32A:LLMMDDSIT15number
Banka nalogodajalca	:52A:BIC koda (ne)poravnalne banke
Banka končna prejemnica	:58A:BIC koda (ne)poravnalne banke
Medbančne informacije	:72:/REC/Mreferenca banke končne prejemnice

Vir: Plačilni sistemi: Medbančni standardi, 2000.

3.4.5. ELEMENTI RACIONALIZACIJE

Uporabnikom SWIFT-a se postavlja pomembno vprašanje, kako preko mednarodnega in nacionalnih plačilnih sistemov čim hitreje in s čim manj ročnimi posegi (čim nižjimi stroški) prenesti denar do končnega koristnika. Pri odgovoru je potrebno upoštevati naslednja elementa:

- izbor ustreznega medija, plačilnega instrumenta in sporočila,
- pravilna usmeritev naloga.

Izbor ustreznega medija, plačilnega instrumenta in sporočila

Pri mednarodnem plačilnem prometu je prioritetni medij SWIFT. Preko teleksa se komunicira samo z bankami, ki niso aktivne članice SWIFT sistema oziroma s katerimi banke nimajo izmenjanega SWIFT autentikacijskega ključa. Poslovanje s teleksom je namreč tudi na pošiljateljevi strani bistveno dražje kot komuniciranje preko SWIFT-a.

Za ustrezen plačilni instrument se dogovorita kupec in prodajalec. Pri prostih nakazilih se pogosto pojavlja dilema ali uporabiti plačilni nalog ali nostro bančni ček. Odločitev ni vedno enostavna, vendar pa z uveljavljanjem SWIFT-a v mednarodnem plačilnem prometu nostro bančni čeki izgubljajo na pomenu. Pri izboru plačilnega instrumenta bi morali upoštevati naslednje okoliščine:

- V primerih, ko banka razpolaga s številko koristnika pri banki ne plačuje s čeki.
- V tujino banke ne pošiljajo domačih nostro bančnih čekov; to predvsem velja za plačevanje v razvite države, ki imajo spremljavo poslovanja s čeki popolnoma avtomatizirano.
- Nekatero tuje banke propagirajo poslovanje s čeki, ki jih po nalogu banke same izstavijo; zahtevo za izstavitev čeka se navede v MT 100 (polje 72) na sledeči način:
:72:/CHEQUE/

Usmerjanje nakazil

V primeru ko med pošiljateljem in prejemnikom MT 100 ni direktne kontne povezave v valuti plačila, mora biti udeležena v transakciji vsaj še ena, lahko pa tudi več bank.

Pri tem lahko govorimo o dveh osnovnih načinih usmerjanja nakazil:

- usmerjanje na prvo banko v verigi,
- usmerjanje na banko, ki je najbližja koristniku.

Po prvi metodi pošljemo samo eno SWIFT sporočilo (MT 100), v katerem so združene tako inštrukcije za plačilo koristniku kot za prenos sredstev. Prejemnik je prva banka v verigi prenosa sredstev. Le-ta pošlje naslednji banki v verigi MT 100 oziroma ustrezno sporočilo v

nacionalnem klirinškem sistemu. Krog je zaključen, ko zadnja banka v verigi (banka, kjer ima koristnik račun) prejme MT100.

Takšen način usmerjanja je značilen za plačila znotraj države, uporablja pa se tudi pri plačilnih tokovih, ki potekajo preko več držav. Prednost usmerjanja na prvo banko v verigi je za pošiljatelja predvsem ta, da je enostavnejše, saj najprimernejšo pot za nadaljnji prenos sredstev izbira prejemnik plačilnega naloga. Argumenti, ki govorijo proti takšnemu načinu usmerjanja, so v pogostih zamudah in v višjih stroških transakcije.

Po drugi metodi moramo poslati plačilni nalog MT 100 na banko, ki vodi račun koristnika, oziroma če to ni mogoče, na njeno centralo ali neko tretjo banko. V primeru da ta banka ni naš kontokorent, moramo kontokorentu poslati še nalog za prenos kritja MT 202 (205) in samo eden MT 100. V praksi je ta način usmerjanja dosti bolj razširjen kot prvi. Pošiljatelju in prejemniku plačilnega naloga MT 100 omogoča boljši pregled in kontrolo nad nakazilom.

Oba načina usmerjanja imata svoje prednosti, zato je odločitev o uporabi določene metode odvisna od konkretnih dogovorov s tujimi bankami in od bančne prakse v različnih državah.

3.4.6. PRIHODNOST SISTEMA SWIFT

SWIFT bo tudi v prihodnosti opravljal uspešno misijo vsebančnega telekomunikacijskega sistema in sledil naslednjim strateškim ciljem:

- zagotavljanje stroškovno učinkovitih standardiziranih rešitev na področju bančništva za svoje članice in uporabnike,
- vzdrževati telekomunikacijsko omrežje najvišje kakovosti v smisli varnosti, celovitosti, nivoja uslug, zanesljivosti in jasnosti cene,
- zagotavljanje stroškovno učinkovite programske in strojne opreme za povezavo s SWIFT-om,
- razvoj SWIFT-ove enkratne prednosti geografske širitve in širitve baze koristnikov,
- pripravljati nove usluge v podporo prizadevanjem članic in uporabnikov na številnih področjih (riziki v plačilnih sistemih, bilateralna in multilateralna izravnava, mednarodni plačilni sistemi na drobno, notranji in globalni obračuni plačil velikih vrednosti),
- posredovati in razvijati standarde za finančno in bančno področje,
- vzdrževati dobre odnose z javnostjo.

Gradnja SWIFT-ove nove generacije zajema nove tehnologije (Secure Internet Protocol Network – SIPN), nove produkte in nove procese. V njen okvir tako sodi razvoj novih interaktivnih produktov (SWIFTNet InterAct, SWIFTNet FileAct), prehod na novo platformo, večja standardizacija in navsezadnje nadgradnja podpornih storitev in internih procesov.

SWIFT pa se intenzivno uveljavlja tudi na področju elektronskega trgovanja, saj bo s svojima novima storitvama TrustAct (internet-based messaging service) in e-paymentsPlus lansiral zagotavljanje potrebnega zaupanja, in sicer pri identiteti (TrustAct) ter pri zagotavljanju izvršitve plačila (e-paymentsPlus). Z uporabo produkta e-paymentsPlus bodo finančne institucije sposobne ponuditi komitentom on-line plačilne storitve, povezane z neko komercialno transakcijo preko interneta. Obstajalo bo šest različic – zahteva za plačilo na osnovi obstoječih sredstev ali odobrenega limita, za takojšnjo izvršitev ali odloženo plačilo, s pogojem ali brez.

Septembra 2000 je SWIFT podpisal pogodbo o sodelovanju s podjetjem Identrust s skupnim ciljem pospeševati elektronsko trgovanje, pri čemer se z Identrusovim modelom zaupanja (nepreklicnost digitalnih podpisov) povezuje nova storitev TrustAct. Na tak način bodo banke zagotavljale podjetjem varno izmenjavo sporočil prek interneta in jamčile njihovo nepreklicnost. Finančne institucije bodo s strežnikom TrustAct komunicirale prek SWIFTNet omrežja, podjetja pa bodo do njega dostopala prek interneta. Problem varnosti in ugotavljanja identitete sta osnovni oviri za še hitrejšo rast elektronskega trgovanja. Zato so vodilne svetovne banke ustanovile podjetje Identrust, ki na osnovi sprejetih pravnih podlag (enotnih pravil, sklenjenih pogodb in splošne prakse) v okviru storitve Identity Trust bankam in drugim finančnim institucijam omogoča izdajanje ustreznih certifikatov (Digital Identity Certificate) in digitalnih podpisov svojim komitentom. To pomeni jamčenje za verodostojnost strank na obeh straneh (uporaba smart cards), s tem pa preskok pri medsebojnem sodelovanju, in sicer s tradicionalnih segmentov na področje interneta in z njim povezanih transakcij.

SKLEP

Uvedba nove valute evro je zaznamovana tudi s postavitvijo številnih plačilnih sistemov, ki tujim bankam omogočajo hitro posredovanje plačil v novi valuti. Nastale strukturne spremembe ne pomenijo le uvedbe novih panevropskih plačilnih sistemov in poglobitve konkurenčnega boja s korespondenčnim bančništvom, temveč predvsem povečanje učinkovitosti teh sistemov.

Največje ovire v izvajanju čezmejnih plačil med gospodarskimi osebkami držav EU so bile odpravljene, ko so začeli podatke o plačilnih transakcijah pošiljati v standardizirani obliki s pomočjo globalne medbančne komunikacije – sistema SWIFT. Poleg tega je bil postavljen sistem TARGET, ki je v kratkem času delovanja postal glavni sistem med plačilnimi sistemi v Evropi. Sama postavitev sistema je povzročila, da se je uporaba bruto poravnave plačil v realnem času na področju celotne Evrope zelo povečala, kar opravičuje tezo, da politika Evrosistema deluje v pravi smeri. Pomembno vlogo v medbančnih komunikacijskih sistemih pa sta kasneje odigrala tudi sistema EAF in EBA, ki pomenita dopolnilo za sistem TARGET.

Največ dela je bilo narejenega na področju plačil velikih vrednosti, kjer je bilo izpeljanih veliko reform. S postavitvijo TARGET-a so velik delež prispevale nacionalne centralne banke in po ustanovitvi tudi Evrosistem. Na področju plačil majhnih vrednosti bo treba vložiti še veliko naporov, da bodo plačila s tujino potekala tako učinkovito, varno in hitro kot doma. Za državljane in poslovni del Evrope mora področje evra še postati enotno plačilno področje.

Sama uvedba enotne valute pa ni dovolj, da bi lahko izločili vse državne ovire in ustvarili povsem enoten okvir za plačilne sisteme. Tako tudi vodilni evropski strokovnjaki za plačilne sisteme poudarjajo, da plačilni sistemi ne delujejo sami zase, temveč kot del širšega finančnega okolja. Prihodnost plačilnih sistemov je tako odvisna od izkušenj pri samem delovanju sistemov, razvoja tehnologije in zahtev poslovanja. Izboljšave bodo narejene v smeri bolj zanesljivega delovanja sistemov in kvalitetnejših storitev za uporabnike. To pomeni, da lahko v prihodnosti pričakujemo na tem področju še veliko novosti in izboljšav, saj se bodo sami standardi zaradi zahtev udeležencev v plačilnem prometu še spreminjali, dopolnjevali in dograjevali. Najbrž se vsi lahko strinjamo s sklepno mislijo enega od načrtovalcev plačilnega mehanizma TARGET, ki se je izrazil takole: »Vsa naša prizadevanja morajo vedno temeljiti na potrebah in zahtevah strank.«

LITERATURA

1. Anko Simon: Pregled nad delovanjem plačilnih sistemov. Bančni vestnik, Ljubljana, 9(2002), str. 43-47.
2. Banfi Boštjan: Stroški čezmejnih plačil majhnih vrednosti znotraj Evropske Unije. Bančni vestnik, Ljubljana, 4(2002), str. 23-26.
3. Banfi Boštjan: Institucije in organi EMU z vidika odnosov z Evropsko centralno banko. Bančni vestnik, Ljubljana, 11(2002), str. 19-23.
4. Bogar Irena: Izvajanje plačilnega prometa in uvedba evra. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001, str.13.
5. Bole Renata: Denarna politika in plačilni sistemi.
[URL:<http://www.bsi.si/html/arc/prikazi/index.html>], december 2002
6. Centrih Peter: Plačilni promet v državah EMU in z njimi. Bančni vestnik, 12(1999), str. 13-17.
7. Čadonič Srečko: Pravna ureditev plačilnih sistemov. Bančni vestnik, Ljubljana, 5 (1999), str. 38-41.
8. Čadonič Srečko: Pravna ureditev plačilnih sistemov. Bančni vestnik, Ljubljana, 4(1999a), str. 37-38.
9. Grujakovič Nataša: Plačilni sistemi v Sloveniji in drugih evropskih državah. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002.
10. Kunst Alojz: Target, evropska mreža plačilnega prometa za CB. Bančni vestnik, Ljubljana, 5(1998), str. 38-39.
11. Koma: Priročnik o opravljanju plačilnega prometa med banko in komitentom z navodili. Kamnik: Izdajanje poslovnih publikacij, podjetniško in poslovno svetovanje, 2001.
12. Logar Romana: Plačilni sistemi: Kaj je dobro vedeti o njih? Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998.
13. Podjed Franc: Razvoj plačilnih sistemov v Evropi in pri nas. Bančni vestnik, Ljubljana, 5(1998), str.34-40.
14. Stebernak Igor: Se bomo v sistem Target uspešno vključili tudi mi?
[URL:<http://www.skbi.si/info/ban/info-ban-1998/info-ban98-121.html>],december 1998.
15. Šumak Miha: Plačilni sistemi in izvajanje prostih plačil. Diplomsko delo, Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002.
16. Zver Cankar Marjeta: Panevropski plačilni sistemi. Bančni vestnik, Ljubljana, 7/8(1999), str. 60-64.
17. Zver Cankar Marjeta: O konferenci Evropski plačilni sistemi v elektronskem poslovnem svetu. Bančni vestnik, Ljubljana, 4(2001), str. 22-25.
18. Žgajnar Marjeta: Likvidnost v Evropski monetarni uniji. Bančni vestnik, Ljubljana, 9(2002), str. 19-22.

VIRI

1. Gradiva Evropske Centralne banke o sistemu TARGET. Frankfurt: European Central Bank.
[[URL:http://www.ecb.int/pub/pdf/targetfff.pdf](http://www.ecb.int/pub/pdf/targetfff.pdf)], 20.4.2003
[[URL:http://www.ecb.int/pub/bluebook2001.pdf](http://www.ecb.int/pub/bluebook2001.pdf)], 20.4.2003
[[URL:http://www.ecb.int/target/stats/02_table2.htm](http://www.ecb.int/target/stats/02_table2.htm)], 20.4.2003
2. Changes in payment systems, EMU Watch No. 43, Frankfurt: Deutsche Bank, 1998, str.16.
3. Plačilni sistemi: Medbančni standardi. Ljubljana: Banka Slovenije, 2000.
4. Slovenska SWIFT skupina: BPRČ, STP, EURO. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 1997.
5. Sporočilo MT 103. Ljubljana: Banka Slovenije.
[[URL:http://www.bsi.si/html/ps/MT103_priročnik.pdf](http://www.bsi.si/html/ps/MT103_priročnik.pdf)],
6. Standardi za MT 100, MT 202 in MT 205. Ljubljana: Banka Slovenije.
[[URL:http://www.bsi.si/html/ps/MT100_202_205_priročnik.pdf](http://www.bsi.si/html/ps/MT100_202_205_priročnik.pdf)],
7. SWIFT [[URL:http://www.swift.com/index.cfm?item_id=1234](http://www.swift.com/index.cfm?item_id=1234)],
8. S.W.I.F.T. osnove in sistemske operacije. Ljubljana: Združenje Bank Slovenije, 1996.
9. SWIFT guide: Converting to the euro-E-day-325. 1998.